

JAMHUURIYADDA DIMOQRAADIGA SOOMAALIYA
Jaamacadda Ummadda Soomaaliyeed
KULLIYADDA LUQADAHA

BUUGGA QALINJEBINTA
EE
SHAHAADADA B.A. DEGREE

MAWDUUCA

SHIRIB

QALINJEBIYE

Caasha Maxamuud Maxamed

LATALIYE

Prof. Maxa'ud Maalin Cumar

HORDHAC

Buuggani waa cilmibaaris qalinjebineed; wuxuuna mawduuciisu ku saabsan yahay Shiribka. Qoraalka buuggani wuxuu u qeybsan yahay saddex qeybood oo kala ah:

1. Noocyada Shiribka,
2. Murtida Shiribka iyo
3. Kaalinta Shiribku kaga jiro Suugaanta Ummadda.

Saddexdaas qeybood waxay mid waliba qeexseysaa ujeeddada ay ku magacaaban tahay, una meeleysa si sugar oo tixraac mudan. Qeexidda noocyada iyo tusaalooyinka murtida waxaa intaba loo adeegsanayaa beydad xul ah oo ujeeddooyinkaas fulinaya.

Buugga qeybtiiisa saddexaad waxay tilmaan sugar ka bixineysaa kaalinta uu shiribku kaga jiro suugaanta Ummadda xagga qiimaha.

Ugu dambeestii, waxaan murti-koobka mawduucan si kooban uga heleynaa gabogaboda buugga, waana qoraal hor iyo dib isdheeli-tiraya marka laga eego xagga cilmibaarista.

Qalinjebiye: Caasha Maxamuud

MAHADNAQ

Waxaan mahadnaq niyad ah ujeedinayaa Prof. Maxamuud Maalin Cumar oo iga kaaliyey qoraalka buuggan qaljinjebineed, ha noqoto xagga hannaanka guud, hase noqoto xagga isku xirka weeraha iyo ugu dambeestii sugidda macluumaadka la xiriira mawduucaan Shiribka.

Marka xiga waxaan u mahadnaqaya J/le Xuseen Sheekh Axmed (Kaddare) oo si hagar la'aan ah iiiga kaaliyey baarista Shiribka.

Ugu dambeystii waxaan u mahadnaqaya Maxamed Maxamuud oo iga kaaliyey qoridda iyo qaabka guud iyo J/le Xasan Sheekh Axmed Nuur oo iga kaaliyey dhinaca garaacidda buugga, kaalin mug lehna ka qaataay soo bixidda buuggan—isla markaasna u huray waqtigooda qaaliga ah.

Qaljinjebiye: Caasha Maxamuud Maxamed

TUSMO

ARAR
MAHADNAQ
TUSMO

I. NOOCYADA SHIRIBKA

- SHIRIB DHAADHEER
- SHIRIB GAAGAAB
- SHABSHABLE
- ROOROORTO
- TACDAAD

II. MURTIDA SHIRIBKA

- GUUBAABO IYO TUSAALOOYIN
- DIGASHO IYO FAAN
- CAAY

III. KAALINTA SHIRIBKU KAGA JIRO SUUGAANTA

- SIDA LOO ADEEGSADO SHIRIBKA
- GOBALLADA UU KA HIRGALAY

IV. GABOGABO

TIXRAAC

SHIRIS

Mawduucan ku saabsan Shiribka wuxuu si gaar ahaaneed u tilmaamayaa cayaar murtiyeed aad u da' weyn, waageedii horena ka hirgashay dalka intiisa badan. Maanta waxay nolosheedu ku soo hartay gobollada Banaadir, labada Shabeelle iyo Hiiraan. Cayaartani waa mid ragga oo dhami ka qeyb galo da' kasta ha ahaadee, darajo kastana ha lahaadee. Waxaa rasmi ahaan fulinteeda kaga qeyb qaata dhallinyarada, waayeelka iyo xataa culimada. Ma aha cayaar loo aqoonsan yahay inay tahay munkar ama maad midna. Dumarku waxay kaga qeyb qaataan mashxaradda iyo dhegeysiga.

Cayaartani waxay hoostimaaddaa ama ay ku dhisan tahay qaybo iskaabaya oo kala ah: "Shir" iyo "Shirib."

Shirtu waa jaanta hannaansan oo ku socota qawaaniin u gaar ah, waxayna leedahay noocyoo kala duwan, kalana da' weyn. Qaybta labaad ee Shiribka lagu magacaabo waa faro asal ah oo tixda suugaanta ka mid ah, luuqdiisuna la socoto qaabka jaanta Shirta. Sida la ogsoon yahay noocyada Shirta waxaa asal u ah qaabka jaanta, luuqda Shiribkuna waxay raacdaa isla qaabkaas sidaan horeyba u sheegnay.

Waxaa xusid mudan in ereyga "Shir," oo aan qeexnay macnihiisa cayaareed, maanta loo adeegsado ujeeddo kale. Golayaasha ama guddiyada tashanaya ama showraya ayaa la yiraahdaa way shirayaan, taasoo na bareysa inuu ereygani leeyahay macno labaad. Mar kale ayuu ereygani yeelanayaa macno 3aad, waana marka laga dhigo falamar, sida: goofka shir, taasoo ka dhigan ood ama gidaar ku wareeji si aan loo gelin, sabab kasta ha ahaatee. Fal-amarkan waxaa ka timaad ereybixinta ah "Shirmo" oo ka dhigan meel aan la oggaleyn in la galo.

Goobta shirta waxaa leysku dhaafsadaa shirib koobaya mawduucyada loo adeegsado tixda suugaanta oo dhan, haddii laga reebo suugaanta xodxodashada oo gobollada qaar looga yaqaan "Macriifo," taasoo anshax ahaan aan ku habbooneyn golayaasha noocaas ah, maadaama ay tahay shir qaali ah, kana dhexeysa rag iyo dumar.

Dulmarkan koobani wuxuu fikrad tixraac mudan naga siinayaan qaybaha Shiribka, waxaana marka u gudbeynaa noocyadiisa kala geddisan iyo murtida ay xambaarsan yihiin.

Noocyada Shiribku waxay asal ahaan ka soo kala jeedaan laba meelood oo tan hore tahay xaalad degaan oo la xiriirta dhaqan hoosaadyada kala duwan ee bulshada. Tan labaad waxay iyadu ka timaad horumarka Shiribka oo dhowr xilli kaddibba la soo saarayey nooc cusub oo ka duwan, kana xiisa badan, kii hore.

Noocyada Shiribka ee lagu hantay sababahaan soo sheegnay waxaan si qeexan oo dhantaal la' ugu baran doonaa qodobbada soo socda.

I

NOOCYADA SHIRIBKA

Curashada noocyada Shiribka waxaa loo aaneeyaa shaqan hoosaadyada degaanka iyo horumarka ama koritaanka garaadka dadweynaha, oo labaduba cilmi ahaan keenaan kala duwanaanta iyo horumarka dhaqammada bulshooyinka. Haddaba aan si dhaba u fiirinno noocyada Shiribka oo sababahan ku dhashay, horeyna aan u xusnay inay ka jiraan gobollada Banaadir, labada Shabbeelle iyo Hiiraan.

Haddii la sii gudo galoo qeexidda ama meebleenta noocyadan waxaan heleynaa in mid waliba uu dhixeyso u yahay gobolka laga yaqaan, waxaase iyaduna xusid mudan in meeleynta noocyadan ay leedahay qaab qabiil oo si dhib yar uga dhashay isku xirnaanta iyo dhaqan wadaagga xubnaha bulshadaas. Waxaa caqli gal ah inay isasaameyn weyn ka dhixeyso gobollada isku xuduudka ah, gaar ahaan kuwa uu dadkoodu leeyahay xiriirkha dhalasho.

Tilmaamahan aan xusnay guud ahaan wey isla qabaan cayaaraha ummaddu. Wuxuuna qiimahoodu ku kala sarreeyaa hadba inta gobol ee cayaartaa laga yaqaan, inkastoo ay joogto tahay tixgelinta hannaanka ay cayaar waliba goonni ahaanteeda u leedahay.

Mar kale waxaan dib u fiirinaynaa qaabka Shirta iyo Shiribka oo ka abuurma dhaqan hoosaadyada deegaanka, kaasoo u kala kacaya qaab shireed ku magacaaban qabiil, sida: Shirtii Reer-Hebel, iyo qaab shireed dhixeyso ah oo ka dhixeyya dhowr qolo. Cayaaraha ku tilmaaman qabiilku ma laha dhadhan qabiilnimo oo saameynaya midnimada Umadda. Waxay aragti ahaan ku kooban yihin magac gaarahaaneed ee ciyaartaas loo yaqaanno, mana laha raadreeb wax isdheeraysiinaya xubnaha bulshada. Qaab shireedka kale wuxuu asagu la socdaa koritaanka garaadka xubnaha bulshada oo uu saameynayo isbedelka xilliyada. Noocyadani waxay u soo baxaan si isdabajoog ah, waxaana curintooda hoggaamiya dhallinyarada oo mar walba ku dadaasha inay curiyaan habciyaareed kii hore ka xiisa badan. Sidaas waxaa lagu hantay Tacdaadda oo waageedii hore ku soo baxday munaasabad la qiimeeyo, ahna duco la raaciyo marka la gowroco xoolaha Allabariga oo ayan ku jirin riyaha iyo iduhu. Tacdaaddaan ka hor waxaa la yiqiiney “Shirib Dhaadheer” oo ah nooc aan lahayn munaasabad gaar ah, laguse fuliyo kulammada.

Waxayna isaga iyo Tacdaaddu noqdeen laba nooc shireed oo lagu wada dhaqmo, laakiinse uu mid waliba leeyahay munaasabaddiisa. Xilligaa ka dib waxaa si isdabajoog ah u soo baxay noocyoo kale, sida: Shirib Gaagaab, Shabshable, Roroorto iwm.

Noocyada aan xusnay waxaa barbar socda Shiribka Banaadiriga oo u gaar ah Reer Xamarka, ayna cayaaraan waqtiga dabshidka oo ay u dabaaldegaan sanadka Neyruuska. Waxaa kaloo shir Reer Xamarka la jaad ah Shirib-Shiidlaha oo xaruntiisu tahay magaalada Jowhar iyo tuullooyinkeeda, gaar ahaan kuwa la xiriira webiga jiinkiisa illaa Balcad. Shirib-Shiidluhu wuxuu u sii kala kacaa laba jaad oo midka hore lagu fuliyo kulan ama fagaaro loo dhan yahay, midka kalena wuxuu ka kooban yahay guri iyo golol, waxaana ka qeybqaata dad kooban. Noocan dambe waxa kaloo loo yaqaan “Gambaraale,” waxaana sidiisa loo adeegsadaa inta badan ammaanta gabdhaha.

Taariikh ahaan Gambaraaluhu waa shirib aan xirney fullin kooxeed, oo laashin kasta uu ka tirin karo meel kasta iyo waqtii kasta. Wuxuu Gambaraaluhu ka mid yahay hooyada suugaanta oo aad u facweyn, laysuguna tabiyo sida gabayada oo kale.

Waxaa kaloo iyaduna jirta cayaarta loo yaqaanno “Gableyshimbir” inay magacaan waqtii aad u dhow hanatay, oo Shabeellada Hoose ay ugu jirto kaalinta Shiribka. Cayaartani waxaa aad looga yaqaan laga bilaabo Kurtunwaarey illaa Baraawe. Marka shir ahaanta loogu dhaqmaayo waxaa cayaartaan ka qeybqaata dhalinyaro iyo waayeel, laakiin nooceeda dambe ee loo yaqaanno Gableyshimbirta wuxuu u gaar yahay dhalinyarada, waxaana markan la gaarsiiyey heer qaran.

Noocyada Shirta ee xusidda u qalanta waa inta aan kor ku sheegney, waxaase jira furuuc yar yar oo aan sidaa u dad badneyn. Noocyada Shiribka oo aan mawduucaan ku xusayno waxay mid waliba leedahay luuq iyo jaan u gaar ah, maqal iyo muuqaal ahaanna uga duwan kuwa kale. Run ahaantii ma heli karno taariikhda uu nooc waliba soo baxay maadaama aan la hayn qoraallo hore oo Shiribka si cilmi ah uga hadlaya, waxaase nasiib wanaag ah inuu yahay cayaar maanta nool oo aan tirmiin inay taranto maahee.

Shiribku wuxuu leeyahay murti beydgaab ah oo si sahlan loo curin karo iyadoo murti xeel dheer lagu cabbiraayo, islamarkaana si sahlan loo xafidi karo, kaana baxsan karta haddaan lagu fara adeygin. Murti kasta guud ahaan waxaa xiiso u yeela munaasabadda ay la xiriirto ama ujeeddada ay ku saabsan tahay,

Shiribkuna waa la mid. Xubnaha bulshadu sidii maahmaahda oo kale ayey u xafidaan shirib kasta oo ka hadlaya dhacdo taariikhii ah illaa marka dambe la illaabo ruuxii curiyey, ayna ka mid noqdaan suugaanta dadweynaha.

Horey ayaan u qeexney macnaha Shir iyo Shirib, ha noqoto sidey isu koobayaan iyo shuruudaha iskuxirnaanta hannaankooda guud. Waxaa kaloo aan qeexney kuwa ugu caansan noocyada Shiribka iyo meelaha iyo gobollada looga dhaqmo. Haatanna waxaan u gudbeynaa murtida uu nooc walba leeyahay, si loo aqoonsado miisaankiisa gaar ahaaneed ama hab dhiskiisa. Wuxaan murtidaan u soo bandhigeynaa sidey u qeybsan yihiin, una kala horreeyaan, noocyada Shiribku. Ka hor intaanan guda galin qeexidda murtida aan marka hore isla garanno inay noocyada aan horey u xusney u kala horeyn doonnaan sida soo socota:

1. Shirib Dhaadheer
2. Tacdaad
3. Shirib Gaagaab (Beydgaab)
4. Beyddheer (Roroortan)
5. Shabshabley (Kablagaab)

Shantaan nooc waa laga wada yaqaan gobollada aan kor ku soo xusney inkastoo nooca ugu horreeya uu taariikhda ku harey, oo fulintiisa dhalinyaro iskaba daayee uu waayeelkiina ka faralaabtey. Muddo dheer ayey bulshadu ku soo dhaqmaysey noocaan ah “Shirib Dhaadheer” illaa markii dambe laga xiiso dhacay, loona jeestey noocyada cusub ee laftooda ku soo baxay sida aan u kala horreysiinney. Kooxda kale oo aan halkan ku xusney waa Shiribka Reer Xamarka oo isagu ku kooban magaalooyinka Xamar iyo Marka iyo nooc kale oo loo yaqaan Shirib-Shiidlah oo asagana ku kooban magaalooyinka Jowhar iyo tuullooyinka u dhow qaarkood.

Suggidda qeexidda noocyada Shiribka oo aan siyaabaha kala duwan u xusney waxay noo sahleysaa garashada murtida Shiribka oo ah farac suugaaneed aan dalka oo idil laga aqoon. Haddaba, nooca ugu horreeya waa Shirib Dhaadheer, oo ku dhaqmiddiisu ay hakatay waqtii haatan laga joogo 120 sano, waagiisa horeyna laga yiqiiney illaa Galbeedka Soomaaliya. Noocaan waxaa loo aqoonsan yahay Aabbihii noocyada Shiribka, waxaana laga dhaxley murti xusuus-reeb leh. Murtida qeyteeda hore waxay ku saabsan tahay tusaalooyin

kooban oo aan ku baraneyno noocyada Shiribka, kaddibna waxaan u gudbi doonaa mowduucyada guud ahaan Shiribka loo adeegsado.

1. Shirib Dhaadheer

1. Dugaag iyo duunyo,
dadkaa saddexeeya
Duullaan la arkeyne,
dahsoonna ma diidin.
2. Dugaag iyo duunyo,
dadkay dibci dhaamaan
Duqow iyo naagna,
dagaal kuma fiicna.
3. Nin diin iyo deeq leh,
dadaal uma laabna
Haddow dad lahaynse,
dameer dhintey waaye.

Beydka noocaan ah waxaa loo yaqaan afar lugood, suugaanta beydadkeedu ay qaabkaan u dhisan yihiinna waxaa loo yaqaan beyddheer, waana halka uu ka soo jeedo magaca shiribkan. Dhanka kale, waxaan tusaale u soo qaadannay saddex beyd oo murtida iyo qaafiyadda ka sakow, aan ku baraneyno miisaanka Shirib Dhaadheerka. Qaafiyaddu waa xarafka ay ku socoto tixdu, miisaankuna waa xadka dhererka beydka.

2. Tacdaad

1. Dadyo duunyo,
waw durraamo.
2. Waa tacdaade,
hayga toosto.
3. Cadawgayni,
ha cabaado.
4. Barya beerba,
waw barwaalo.
5. Aammintaynu,
aqbal waaye.
6. Qalbigaynu,

isma qoomo.

Tacdaaddu waxay ka mid tahay tixaha beydgaabta ah, waxaana loo adeegsadaa oo ay u gaar tahay marka la gawraco xoolaha mawtakaalka ah ee tolku u dhan yahay ee loo yaqaan “Kulanka,” sidaan hore u sheegnayna arigu kama mid aha (riyaha iyo idahaba). Shiribka noocaan ahi wuxuu ku saabsan yahay duco keliya, wuxuuna dhacaa marka la gowraco awrta iyo dibida kulammada.

3. Shirib Gaagaab

1. Muxammad maalintii Beder,
Malaa’igow maciin aheyd.
2. Afar lugoodle aadmigu,
Aqligow ku adeegsadaa.
3. Abooto koris aabbiihs,
Hadduu arkow aqoonsadaa.
4. Af ilka beeley Axmadow,
Waa aqlaan udbo laheyn.
5. Waxaan agaasimoo idil,
Inshaa’allaahu yaan iraa.
6. Maydu waxay milicsataa,
Midigta lagu milkiyaa.

Beydadka shiribkani waxay ka mid yihiiin tixda uu dhererkeedu meel dhexasadka yahay, mana laha gaabidda loogu magac daray. Waxayse tilmaantani ka timid ayaa la yiri noocii la qayiin xilligii hore ee midkan ka horreeyey ayaa ka dheeraa xagga jaan-ridka iyo xagga beydkaba. Haddaba, haddaad odayasha wareysatid amaba aad isla shirtan daawatid waxaad xaqiiqsaneyso inuu noocani qaadan karo labada tilmaamood oo kala ah “Beydgaab” iyo “Jaangaab.”

Dantu ma aha, sidaan horaba u sheegnay, inaan fasirno ulajeedooyinka ee waa muujinta miisaanka oo keliya. Waxayse iyaduna imaan doontaa marka aan guda galno qeexidda mawduucyada murtida Shiribka.

Noocan ah “Jaangaabta” haddii aan ugu magac darno shirta, ama ah “Beydgaabta” haddii aan ugu magac darno shiribka, waxaa lagu tilmaamaa inuu aad u cimri dheer yahay, adna u hirgalay, marna aan laga xiisa dhicin. Gobolladii aan sheegnay oo dhan waa laga yaqaan,

saybaha bulshaduna uma kala haraan, sidaa daraadeed ayuu ku sifoobay udub-dhexaadkii Shirta ama Shiribka.

4. Roroorto (Beyddheer)

Siyaabo kala duwan ayuu u sheegaa magaca iyo luuqda noocan, haddiise aad si dhab ah u dhuuxdid waxaad heleysaa in isla beydadka shiribkan laba siyood loogu luuqeeyo. Luuqda uu waagiisii [hore] ku billawday waxay ahayd mid dabacsan oo loo jijiidayo sidii noocii hore oo loo yaqin “Shirib Dhaadheer,” luuqdiisa dambana waa mid fudud oo la boobayo iyada iyo jaanteedaba. Dhanka kale, noocani wuxuu miisaanka kala mid yahay noocii asaga ka horreeyey ee ahaa “Beydgaab.”

Haddaba, labada jaad midka dabacsan waxaa lagu magacaabay “Beyddheer,” midka fududna waxaa loogu magac daray jaantiisa oo waxaa loo yaqaan “Roroorto,” waana magaca aan qoraalkan u doorannay annagoo u arkeyna inuu yahay magac gooni u taagan, macnihiisuna daboolayo habka ay u dhisan yihiin jaanta iyo luuqda shiribkan. Jaantiisu waxay u dhaccaa degdeg isdabajoog ah, luuqdana waa la boobaya, sidaas ayuuna ku hantay magaca “Roroorto.”

Shiribkani waa mid aad u xiisa badan, waxuuna miisaanka beydadkiisu u dhacaan sida soo socota:

1. Axmadoo iftiinka jooga,
Igaarkiinnii looma aarin.
2. Baraf waa biyo magaalo,
Nin bartaana boodi maayo.
3. Bushi meyd og baanamaayo,
Bal ganleyna birlab maaha.
4. Miirku madaxow galahe,
Majahaan ordaaya maaha.
5. Mayay roob ma buuxsho maalis,
Macbuudaase maamulaaya.

Sida lagu yaqaan furuucda suugaanta inteeda badan ayey Roroortaduna la wadaagtaa. Taasi waxay tahay in isla beydku asagoo aan luuqdiisa la beddelin miisaankiisu isdhimo alan (syllable) keliya. Sida runta ah qoraalka tixda waxaa lagu gartaa MIISAANKA, luuqdas waxaa lagu garan karaa maqal keliya, sidaa daraadeed, way ku adag

tahay qofkii aan aqoon hore u lahayn inuu beydadka qoran luuqdooda garto. Wuxaaba jiraan furuucda suugaanta qaarkeed oo beydadkoodu isku miisaan yihiin, luuqdooduna kala duwan tahay.

Haddaba, haddii alammadooda lagu miisaamo waxay u kala kacayaan siddeedley (siddeed al mood) iyo toddobaadley (toddoba al mood), waxaanna tusaale kooban ku soo qaadaneynaa toddobaadley, maaddaama aan hore u aragnay siddeedley.

1. Ninkii salaadya soon leh,
Saciir seexamaayo.
2. Ninkii la gacmo gooyo,
Gaashaan ku gambamaayo.
3. Rasaas nin soo ridaaya,
Saw rabo ha u roogsan.
4. Nin duubanya nin diin leh,
Waa dawladaan deb haysan.

Sidaa waxaan ku barannay nooca la yiraahdo BEYDDHEER oo luuqdiisa la casriyeeyey, laguna magacaabay ROOROORTO, kad-dibna la sii fududeeyey luuqdii iyo miisaankii beydka Roroortada, iyadoo laga dhimay alan (syllable). Roroortadu waa nooca Shirta ugu xiiso badan, waxaana loo adeegsadaa xagga kicinta dhallinyarada iyo farxad muujinta.

5. Shabshable (Kablagaab)

Noocan loo yaqaan Shabshablaha waxaa soo saaray nin cayaare ahaa lana dhihi jirey Cali Bariise, oo reer Jawhar ahaa. Shabshabluhu waa shir jaanteedu aad u macdahay, una hannaansan tahay, casriyeeynta shiribkana waxay ka galeysaa jagada labaad. Waxay ciribsatay ama ku xigtay Roroortada. Jaanta Shabshabluhu ma ahan mid sahal lagu baran karo, ee waxay u baahan tahay tababar dheeraad ah.

Waqtigii la soo saaray cayaartan waxaa laga joogaa qiyaas ahaan 70 sano, dhawr kal ayaana jaanteeda la casriyeeyey, waxaase ugu xiisa badan uguna dambeeyey jaanridka loo yaqaan “Kablagaab.” Shabshablaha waxaa degaan [ahaan] saldhig u ah degmooyinka Jawhar, Cadale iyo Aadan Yabaal. Beydadkiisuna waa laba lugood ay luuqdoodu aad u macdahay, waxayse miisaan ahaan u dhacaan sidatan:

1. Cirka caadkaa u cambuur ah,
Carradaan Eebvana cawska.
2. Nin faciis reebay ma fiicna,
Oo fadhiid geel furamaayo.
3. Ninna shaarkaa ku yaraaday,
Ninna shaahaw shuba waayey.
4. Dad islaameed dulmi maayo,
Dembigaygaana i deeqa.
5. Nin isfaanshaahu ma fiicna,
Oo faqir geel kuma foorsho.
6. Bun bakhil baahi ma reebo,
Oo bidaar sooma barraahdo.
7. Nin hashiisii cadaw heysto,
Hootadiisaa ka horreysa.
8. Dad heshiisaa isku haaya,
Haanta saabkeedana heegta.
9. Muftiyaa diinta macneeya,
Oo nin moogaa mas la dheela.
10. Sakhi naar saan dhigi maayo,
Waa sagaar qool laga siibay.
11. Dad xasdooyoo xamahaaya,
Isxadaayaa Xamar jooga.
12. Dad waxaa iila dabbaashan,
Ninkii diidaaya dukaasha.

Murtida Shabshabluhu aad ayey u xiiso iyo fara badan tahay, kana nuxur badan wax tusaale looga dhergi karo. Waxaysa nala tahay inay beydadka kor ku xusani nooga filan yihiin inaan wax ka garanno miisaanka Shabshablah, nana dareensiya qota dheerida murtidooda.

6. Shirib Reer Xamar

Shirib Reer Xamarku inkastoo uu leeyahay hannaankiisa gaar ahaaneed, wuxuu xagga miisaanka kala mid yahay, kase luuq duwan yahay Shabshablah.

Waxaa kaloo asaguna la miisaan ah Shirib Shiidlaha. Wuxuu markii taariikhloodaa dib loo jalleeco xaqiiqadu u muuqataa in Shirib Reer Xamarka iyo Shabshabluhu ay farac ka yihiin Shirib Shiidlaha.

Inay umuurtu sidan tahay waxaa u daliil ah ninkii Shabshablaha curiyey, Cali Bariise, oo qiray inuu qaabka Shabshablaha ka dheegtay Shirib Shiidlaha, yirina:

Shirtan shiidlaa laga keenay,
Oo shan daawaan (fasal) ka shaqeeyey.

Dhanka kale, waxaa la aqoonsan yahay inay Bulshada Webiyada ee beeraleyda ihi ka da' weyn tahay tan magaaloooyinka, iyadoo weliba la qirsan yahay inay cayaaraha hidduhu asal ahaan ka soo jeedaan bulshada reer miyiga ah ee ayan ka mid hayn dhaqanka magaalo oo u badan wax shisheeye looga dayday, ayna u macquulsan yihiin kuwa la xiriira horumarinta nolosha.

Haddaba, waxaan u gudbeynaa tusaaloooyinkii Shiribka Reer Xamarka si aan u baranno hannaankiisa gaar ahaaneed iyo xiriirka uu u la leeyahay furuucda kale, xag miisaan iyo xag luuqeedba, waana sidatan:

1. Muqdishow waa madaxaygii,
Majahaygaa marka yaalla.
2. Lamagoodlaa i labaaya,
Waa liqaah ee iga leexo.
3. Dulmiloobaa i damooday,
Sidiidii diigaan ugu duufay.
4. Iikar Nuur waa umashooday,
Aan agtiis laysku imaanin.

Murtida beydadkani waxay cabbireysaa nolol bulsho [oo] deggan magaalo, waxayse sidaan horaba u sheegnay la miisaan yihiin Shabshable. Waxayna nala tahay inay noogu filan yihiin tusaale aan ku aqoonsanno qaabka Shiribka Reer Xamarka.

[7. Shirib Shiidle]

[Shirib Shiidlulu waa nooca Shiribka ee ay murtidiisu sida fiican u] cabbireyso nolol bulsho [oo] beeraley ah. Waxaa haddaba lagama-maarmaan ah tusaale noo xaqijinaya inay amuurtu sidan tahay, kaasoo aan u soo qaadaneyno beydadkan:

1. Buun dhabow kaa baqamaayo,
Beerna faankeer biyo waaye.
2. Nin alkuudkayga arkaaya,
Waa addeecaa amarkayga.

Tusaalooyinkani waxay u dambeeyaan noocyadii Shiribka oo aan ka eegeynay dhinacyo badan, una kala qaadmaya toddoba jaad oo aan sheegnay magacyadooda, faraqa ay ku kala duwan yihiin, xiriirka ka dhixeeeya iyo degaannada laga yaqaan, miyi iyo magaalaba. Dantu waxay ahayd inaan [ka hadalno] noocyada Shiribka iyo waxyaabaha la xiriira, kaddibna u gudubno mawduucyada Shiribka loo adeegsado ee uu la wadaagsado furuucda kale ee suugaanta.

Farac kasta oo suugaanta ka mid ah waxay Soomaalidu u adeeg-sataa qodobbo ka tirsan mawduucyada suugaanta, sida: faan, amaan, caay, guubaabo, digasho, iwm. Shiribku wuxuu caan ku yahay mawduucyada ku habboon in fagaaro laga jeediyo.

II

MURTIDA SHIRIBKA

Guud ahaan suugaanta afafka ummaduhu waxay hoos timaaddaa mawduucyo xaddidan oo murtideeda lagu gudbiyo. Dhaqan ahaan ummadahaasi way ku kala tagganaan karaan buuxinta mawduucyadaas, taasoo ku imaaneysa hadba sida ay u kala af dheer yihiin. Bulshooyinka raacatada ah ayey ishu ku dhaceysaa markii dib loo jalleeco taariikhda suugaanta, taasoo ay tusaalooyinkeedu ka muuqanayaan bulshada Soomaaliyed.

Haddaba, si aan u baranno kaalinta uu Shiribku kaga jiro furuucda suugaanta, waxaan ku horreynaa dulmar kooban, kuna saabsan qaabka guud ee Suugaanta Ummadda Soomaalida. Haddaan uba degdegno Suugaanta Soomaalidu waxay marka hore u kala kacdaa “tix” (poetry) iyo “tiraab” (prose). Markii tiraabka sheekoooyinka iyo khubdadooyinka loo daayo waxaan sii kala saareynaa TIXDA oo markeeda hore u kala kaceysa “jiib” iyo “jaan.” Jiibka waxaa hoos imaanaya wax kastoo uu halheyskoodu jiib yahay, sida: Gabayga, Geeraarka, Guurowga, Jiiftada, Masafada, iwm. Jaanta waxaa iyada hoos yimaad heesaha oo dhan, kuwaasoo u kala kaca: Hees-Carruureed, Hees-Hawleed, Hees-Cayaareed iyo Hees-Masraxeed.

Sidaa waxaan ku ogaannay abtirsiinada Shiribka ama Shirtha oo geleysa Hees-Cayaareedka. Hore waxaan u barannay inuusan Shiribku ku koobnayn dhallinyarada, yahayna cayaar murtiyeed aad loo xiiseeyo. Sida guud ahaan ay Suugaantu u badan tahay Shiribku wuxuu ka hadlaa mawduucyo kala duwan, sida: GUUBAABO, DIGASHO, AMAAN, CAAY, HABAAR, DURO, DIRADIRO, WAANO, FAAN, iwm.

Mawduucyadani waxay u kala xiisa badan yihiin siday u kala waxyeello badan yihiin. Suugaantu waxay sideedaba u badan tahay diradirada, guubaabada, iyo digashada la xiriira dagaallada, amaanta gabdhaha iyo faanka. Mawduucyada kale waxaa ka hadla ruuxii ay la soo gudboonaadaan.

Aan u soo degno qeexidda murtida Shiribka annagoo soo qaadaneyna mawduucyada xiisaha badan, sida: GUUBAABADA, DIGASHADA iyo CAAYDA.

GUUBAABO

Waxaa goob shireed ku kulmay qolo sannad hore laga dilay nin aad loo jeclaa, welina aan u aarin, diyana ka qaadan iyo qolo ay isdhalyo xigaan, aadna uga careysan falka lagula kacay qoladan iyo dhaqaaq la'aantooda.

Haddaba, ayagoo guubaabinaya qoladii ninka laga dilay ayey dheddooda iska wareysteen. Nin ayaga ka mid ahaa oo aan magaciisa la hayn ayaana yiri:

Dhegtayda kuma dhicine,
Dhiilow Caddow dad maw dhinteen?

Isla qoladiisii ayuu su'aalayaa oo leeyahay ninkii ahaa Dhiilow Caddow oo la dilay ma loo aaray. Wuxuu hadalka maqashiinaya qoladii ninka laga dilay asagoo ula jeeda guubaabo, ogna inaan loo aarin Dhiilow Caddow.

Waxaa u jawaabay nin isla qoladiisa ah oo nimankaa aarsawaayey aad u dhaliilaya, eeddana u leexinaya ninka dhintay walaalkiis. Wuxuuna yiri:

Dhiigga dadow dhulkuu nacaa,
Ninkii dhintayna waa dhaxlaa.

Beydkan lugtiisa hore wuxuu laashinkani ku cabbirayaa sababeyn dulun ah oo uu ku dhaliilay ninka la dilay walaalkiis. Wuxuuna barayaa inuu ka aarsan karo nimankii walaalkiis dilay, laakiin uu diiddan yahay dhiigga dad oo dhulka wasakhaynaya. Beydka lugtiisa labaad wuxuu asagana ku cabbirayaa inuu dareenkiisuba ku kooban yahay hanashada dhaxalka walaalkiis.

Beydadka kor ku xusan waa nooca loo yaqaan Shirib Gaagaab ama Beydgaab. Wuxuuna markan soo qaadaneynaa guubaabo kale oo loo adeegsaday nooca loo yaqaan Shabshable. Qolo rag badan laga dilay ayaa markan la guubaabinaya, mase hayno curiyayaashii beydadkan. Qoladii ragga laga dilay ayaa la xusuusinaya inay hore u dhaarteen, kaddibna iska seexdeen. Wuxuuna si kababdin ah loogu sii sheegayaa inay raggii la dilay qabrigii kadandoodaan oo in loo aaro sugayaan, waxaana la yiri:

Waa ribeysen mana roogsan,
Rag dhintaaniisla rakooca.

Nin kale ayaa beyd kale raaciyeey asagoo xusaya dhibaatada laga dhaxlay ragga la dilay oo qoladoodii ku calool xumeynaya inuu weli dhiiggoodii halkii daadsan yahay, roobna uu goobtaa soo mari waayey. Wuxuuna yiri:

Rubaddoodaa rabti taalla,
Roobna raad waa dhigi waayey.

Guubaabo kale waxaa ayagana loo jeediyey niman laga dilay nin la dhihi jirey Xuurshe Cadde oo aarkiisii la daahay. Waxayna guubaabadani dhacday mar ay goob shireed isku heleen qolo ay deris ahaayeen, waxaana la yiri:

Xuurshe ma xoor dhintaw ahaay,
Mase dadka xigaa xilaa (naago)?

Beydkan lugtiisa hore waxay nimankii Xuurshe laga dilay weydiineysaa waa: bal waxaad noo sheegteen ninkii Xuurshe ahaa sidiisaba ma wuxuu la mid yahay xoor dhintay, mase ayey lugta labaadna leedahay, sidaa maahee dadka asaga la dhashay ayaa naago oo kale ah?

Niman kalana waxaa lagu guubaabiyey beydkan soo socda oo aan la aqoon ninkii yiri, ahna:

Adoon igaarkii Uul ahaa,
U aarin maad aroos galee?

CAAY

Mawduucyada la xiiseeyo ee suugaanta waxaa ka mid ah CAAYDA, maxaa yeelay dadka hibada u leh laashinnimada waxaa murtida ka soo saara waxa dareenkooda kiciya, sida FARXAD, CARO, MURUGO iwm. Haddaba, caaydu hadday cayaar ku timaad wayska xafaalootan farxad iyo maaweelo ah, inkastoo ay marmar taraaraxdo, ayna keento shilal lama filaan ah. Dhanka kale, haddii caayda ay colaadi u sabab tahay waxay xambaarsan tahay caro iyo naceyb aan turriinsho lahayn,

waxaana laga dhaxlaa suugaan laga qoomameeyo xilliyada dambe ee la heshiiyo.

Bal aan ku horreyno xafaalootanka caayda oo waa' dhex maray saddex laashin oo ku kulmay goob shireed looga doodayey mashaakilka guud ee bulshada. Beydka hore waxaa bixiyey nin la dhihi jirey Faarax Seefey, oo dhintay Alle ha u naxariistee, wuxuuna yiri:

An toddobaatamaan tagee,
Talo nin tuur (timo) lahay u taal.

Cudurdaarkiisa wuxuu ku safeeyey inuu gabobay, waxna uusan ka geli karin mashaakilka taagan ee bulshada, wuxuuna tusaaleeyey inay taladu sugeyso dhallinyarada timaha ku xarragooneysa. Waxaa xigsaday nin la yiraahdo Cali Qaajo, oo caan ku ah shiribka caayda ah. Wuxuuna yiri, asagoo ujeeddadii hadalka leixinaya, nin kalana maagaya:

Tanaadka Tuurxumaa iyo,
Intii wax tuugsatay u taal!

Tuurxume (timaxume) wuxuu ahaa laashin cayr ah, dadkana guurowgiisa iyo shiribkiisa wax ku weydiista. Marka uu Cali ku tilmaamayo tanaad waxay ka dhigan tahay faqir oo waxay ujeeddadu noqoneysaa: waxay taladu sugeysaa faqirkha tuurxumaa iyo kuwa asaga la mid ah ee tuugsada. Shiribkii ay ujeeddadiisu ku saabsaneyd tusaale guud wuxuu isu beddelay xafaalootan nin iyo nin ah.

Tuurxume oo ka jawaabaya caaydan bareerka ah ayaa isla markiiba la soo degdegay shirib aarsi ah, wuxuuna yiri:

Wax layska tuuray oo tub yaal,
Ninkiisu toltoley u taal!

Tuurxume wuxuu ahaa nin ay jawaabtu u sahlan tahay, wuxuuna ogaa in Cali Qaajo uu yahay kudhacley ka mushtara dharka duugga ah, aad ayeyna u qosleen dadkii markii hore lahaa tolow muxuu ku jawaabi doonaa. Waxaa la [dareemay] in shiribkii oo markii hore ku saabsanaa dano guud uu isu beddelay caay iyo xafaalootan shaqsi ah, ayna markii dambe gaartay in la kala aamusiyo.

Hannaanka uu shiribku goobtaan uga fulay waxaa la mid ahaa mar ay rag kale isku heleen goob aad u bilan, ayna joogaan laashimiin fara badan oo uu ka mid ahaa nin la dhihi jirey Ceytamow, oo cayda u jeela, cidnana aan uga turin.

Caadooyinka dadka shirba waxaa ka mid ah inayan caayda toos u abbaarin, laakiinse ay si dadban u curiyaan. Haddaba, Ceytamow oo doonaya inuu shiribka caay u beddelo ayaa su'aal ku furay nin la dhihi jirey Xasan Digay, laashinna ah, markaanse odayoobay. Ceytamow wuxuu yiri:

Ilmahaan waa arki jiree,
Adooga gaaban yaw ahaay?

Laashin kale oo Siicow la dhihi jiray ayaa markaa hadalkii qabsaday. Wuxuu ku tuuray beyd su'aal ah, raggana isku agaasimaya. Wuxuuna yiri:

Intaad bareysay ilmahaan,
Amaad aragtay abidkaa?

Isla markiiba Ceytamow ayaa ku soo laabtay, xaajadiina diirka ka qaaday illeen waa nin caayda u xiiso qabee. Wuxuuna yiri asagoo caddeynaya sababta ku kalliftay su'aashaa:

Afar lugoodle ma aha,
Umana eka aadmigaan!

Beydkan lugtiisa hore wuxuu Ceytamow noogu sheegayaa inuusan Xasan Digay aadanahan la qayaan u suurad ekeyn, haddana uusan [ahayn] xayawaanka afarta lugood leh oo u kala kacaya mid la ilaashado iyo mid leyska ilaaliyo. Xasan Digay waxaa lagu caayey suurad xumo xad dhaaf ah, aad ayuuna uga carooday maadaama asagoo iska aamusan si bareer ah loo dhaamay lafhiisa.

Xasan Digay oo ah nin aan codkiisa la dhaafin, dadkuna aad u sugayey ayaa goobtii ku soo tallaabsaday, raggii kalana dib uga joogsaday. Waxaa aad loogu xiisa qabaa jawaabiisa. Xasan asagoo iska qoslaya ayuu si deggan u aarsaday, wuxuuna yiri:

Haddow afkaagu ii uraan,

Argaaggaxee nin waa ahaay!

Waxaa la yiri Ceytamow wuxuu [ahaan] nin laga wanaagsan yahay, rumagana aan ku dadaalin. Sidaa darteed, Xasan Digay meel fog hadalka kama doondoonin ee wuxuu isku tilmaamay ama iska dhigay nin markiisii hore qurxoona, laakiin markii Ceytamow afkiisu u soo uray inuu qurunkiisi ku sumoobay, araggiisiina isbeddelay.

Si weyn ayaa Ceytamow loogu qoslay. Sideedana waxay Soomaalidu tira: AF CEYTAMAA, AMMAAN MA HELO.

AMAAN

Amaanta Shiribka ee gabdhuhu way ka duwan tahay hannaanka loogu adeegsado gabayga, guurowga iyo geeraarka. Sababtu waxay ku imaaneysa beydadka gaagaaban ee Shiribka oo aan mar kaliya lagu gudbin karin sifooyinka gabadha ee la [soo] bandhigayo. Haddaba, murtida Shiribku waxay muggeed ama yoolkeeda ku gaartaa, sidaan horeba u soo aragnay, ku noqnoqod iyo iskaashi wadareed. Mawduuca markaa laga hadlayo iyo xarafka qaafiyaddu waa joogto. Wuxuuse ruux waliba u madax bannaan yahay ra'yiga uu ummuurtaa ka qabo.

Waxaan tusaale ahaan u soo qaadeynaa su'aalo iyo jawaabo dhex maray niman la [kala] dhihi jiray Cali Culusow iyo Axmed Xeyle, kuna saabsanaa sifeyn gabdheed. Cali iyo Axmed waxay ahaayeen isku jilib ayaa la yiri. Waagii dambe Axmed ayaa qolo kale gabar ka soo guursaday. Markaas Cali ayaa Axmed u jeediye su'aal ku saabsan sida ay gabadhaasi u eg tahay mar ey ku kulmeen goob shireed. Cali ayaa hadalkii billaabay oo Axmed ku yiri:

Naagtaad aroostay Axmadow,
An ma aqaane ii amaan.

Axmed asagoo su'aashan ka jawaabaya ayuu isku dayey in beyd keliya ku soo koobo amaanta sifeeynta gabadha. Wuxuuna yiri:

Anshax, adeeg iyo aqool (maamul),
Iin looma helo inantaas!

Beydkani wuxuu ka warbixinayaan in gabadha uu Axmed guursaday ay tahay mid anshax badan, hawl kar ah, maamulkana aad ugu wanaagsan, loona heli karin, haddii dhan kasta laga eego, wax iin ah. Markuu Axmed intaa yiri waxaa goobtii ku soo tallaabsaday Cali, yirina:

Intii darrayd ogaanaye,
Yey u egtahayoon aqaan?

Qodobbadii muhiimka u ahaa fiicnaanta dumarka waad noo sheegtay, ee bal ka warran xagga quruxda, iina sheeg ruux ay u eg tahay oo aan garanayo, [ayuu Cali leeyahay]. Axmed ayaa hadalkii qaataay, wuxuuna yiri:

Inta ku nool adduunyadaan,
Wax u eg lagu arkimaa!

Axmed wuxuu hadalkiisii ku soo koobay inaan koonka laga heleyn ruux xagga quruxda kala mid ah gabadhaa uu guursaday, gaar ahaan inta maanta nool, loomase war hayo wixii dhintay iyo waxa dhalan doono. Ruux inantaa shabbaha dunidaba ma joogo markuu Axmed yiri, ayuu Cali ka fii'iideystay, wuxuuna yiri:

Umaba eka aadmigaan,
Ma eedaa mase waa amaan?

Cali wuxuu beydkan ku dalbayaa in loo caddeeyo gabadha la yiri wax u eg la heli maayo, ma waxaa: way ka wada fool xun tahay, mase way ka wada qurxoon tahay? Su'aashani waxay Cali dhaxashiisay in la hujuumo, lana siiyey digniin kama dambeys ah, waxaana la yiri:

Ushayda waa idman tahoo,
Afkaan fudud edeb u yeel!

Baydkan waxaa Cali loogu sheegay inuu Axmed gacan fudud yahay xagga dagaalka, sidaa daraadeed waxaa la yiri iska edeb aflulatada aan loo dul qaadan karin. Intaa ka dib, Cali wuu isceshaday, wuxuuna hadalkiisii ku gunaanaday:

Ulootan kuuguma imaan,
Afkayga xunna waa edbaa.

Beydadkan ay isdhaafsadeen Cali iyo Axmed, waxaan ka faa'ii-deysan karnaa inta meelood oo laga raadiyo marka la baadi goobayo amaanta gabdhaha iyo qodobbada aasaasiga ah ee sifeynta. Waxaa kaloo nooga muuqanaya beydka Cali inuusan ruuxu ka run sheegi karin waxa uu jecel yahay amaantooda, maadaama uusan arki karin xumaantooda ama dhaliilahooda.

Sidan waxaa noogu idil tusaaleytii mawduucyada xiisaha leh ee Shiribka. Dantu waxay ahayd inaan [soo] bandhigno murtida Shiribka, annagoo umuurtaa u adeegsannay beydad xul ah, ayna curiyeen laashimiin Shiribka ku xeel dheer.

Sidaan horeba u xusnay mawduucayada murtida Shiribka kuma koobna inta aan soo bandhignay, wuxuuna mid waliba leeyahay murti baaxad weyn oo aan la tirakoobi karin. Haddaba, waxaan qeybtan ku barannay xeeldheerida murtida Shiribka iyo sida ay ugu xiran tahay mawduucyada suuganta.

III

KAALINTA SHIRIBKU KAGA JIRO SUUGAANTA

Furuucda Suugaanta Soomaaliyeed mid waliba wuxuu leeyahay miisaan u gaar ah oo luuqdiisu ku saleysan tahay iyo degaan laga yaqaan, loona aqoonsan yahay. Haddaba, Shiribku wuxuu ka mid yahay furuucda beydadka gaagaaban, jaantana ku socota, hannaan-keedana loo adeegsado fulin wadareed oo aad u xiisa badan. Wuxuu leeyahay luuq iyo jaan ay barashadoodu sahlan tahay, marna aan laga xiisa dhaceyn.

Intaa aan xusnay waxaa Shiribka [u] dheer sahlanaanta xifdinta beydadka, taasoo ay u sabab tahay koobnaantoodu. Beydka shiribku wuxuu ka kooban yahay laba lugood oo min siddeed almood (syllable) ah. Waagii suugaanta layskugu gudbin jiray xifdinta kaliya, xilligii ka horreeyey qoraalka af-Soomaaliga, Shiribku wuxuu ka mid ahaa furuucda suuganta ee sida sahlan layskugu gudbin jiray. Taasi waxay gaarsiisay inay bulshooyin fara badan, gobollo kala duwanna ku nool, ay wadajir u bartaan.

Waxaa la aaminsan yahay inuu Shiribku ka mid yahay furuucda asalka u ah suugaanta, lagana yaqiin dalka oo dhan. Taas waxaa daliil u ah in ilaa maanta uu magaciisu ka nool yahay gobollada dalka intooda badan, inkastoo lahjad ahaan loogu dhawaaqo laba siyood oo kala ah: SHIRIB iyo SHIRBO.

Gobollada maanta laga qayaan waa intii aan hore u sheegnay, oo kala ah:

1. Shabeellaha Dhexe,
2. << << Hoose,
3. Hiiraan,
4. Banaadir,
5. Galgaduud iyo
6. Mudug.

Bulshada goballadan ku nooli si jamac ah ayey Shiribka ugu dhaqantaa, ayidoo aan loo kala saarin dhallinyaro iyo culimo iyo caame.

Kaalil ahaan Shiribku wuxuu fuliyaa doorka qiimaha badan ee aan soo sheegnay, qaabka guud oo suugaantana wuxuu ka galaa faraca JAANTA oo ah HEESAHA oo markooda u kala kacaya Hees-Carruureed, Hees-Hawleed, Hees-Cayaareed iyo Hees-Masraxeed. Shiribku wuxuu ka tirsan yahay bahda Hees-Cayaareedka markii loo sii fac tiriyo, wuxuuna markiisa u kala kacaa noocyadii aan kor ku soo xusnay.

GABAGABO

Mawduuca aan buuggan qalinjebinta u doorannay wuxuu ku saabsan yahay Shiribka. Waxaana baaristayadan ku soo bandhignay qodobbo la xiriira noocyada iyo murtida Shiribka iyo kaalintiisa suugaaneed. Haddaba, gabagabada qoraalkani waxay si kooban akhristaha ugu gudbineysaa baarista mawduucan aan ka kororsannay. Haddii aan u degdegno, waxaan qiri karnaa inaan barannay inuu Shiribku ka mid yahay cayaaraha farxad abuurka leh, nooc ahaanna uu koobayo MAAD iyo MURAAD ama MURTI iyo MAAWEELO hadba tii loo qasdo.

Shirta oo ah cayaarta iyo Shiribka oo ah miraha la tirsho waxay isugeyntoodu faa'iidaysaa jimicsi jireed oo aan hannaankiisa laga xiiso dhicin, luuq dhegeysigeedu aad u macaan tahay iyo murti gaagaaban oo xafidaaddeedu sahlan tahay. Waxaa kaloo xiisaha Shiribka aad u koobaya noocyadiisa kala geddisan oo u kala kacaya: Shirib Dheedheer, Shirib Gaagaab ama Beydaab, Shabshable, Roroorto [ama] Kablagaab, Shirib Shiidle [iyo] Shirib-Reer-Xamar.

Xagga dhismaha beydadka (verses) wuxuu Shiribku kala mid yahay suugaanta kale: Wuxuu ku socdaa MIISAAN iyo QAAFIYAD—aad ayaana loo jecelyahay, loona sharfaa, dadka hibada u leh curuntiisa. Sidaan horeba u sheegnay Shiribku kama mid aha cayaaraха munkarka loo aqoonsan yahay.

Beydadka Shiribka oo nooc ahaan iyo mawduuc ahaanba aan hore u aragnay waxay laashimiinta ku xeel dheeri keenen inuu qofku bixin karo (jeedin karo)—hadduu karti u leeyahay—hal ilaa toban beyd. Waase inuu golgoldhiggiisa ku caddeeyaa. Waxaana xeer ah inuu ka horreysiyo beyd sheegaya tirakoobka, sida:

(Saddexley)

Saddex walxoodoo siin ku taal,
Saddex kalay ku saan rogaan.

(Afarrey)

Afar walxaad haddaan arkaa
Insiyo jinni ii uraan

Markuu laashinku beydkan hormarsado waxaa xeer ah in la sugo ilaa uu ka dhammaysto tiradii uu sheegay, wuxuna xaq u leeyahay ayaa la yiri inuu raacsado beyd kale oo khatin ah ama dabool (aambur) loo yaqaan.

Dhanka kale, waxaan baaristan ku ogaannay inay baxsatay murti fara badan oo shiribleydu curisay, kuwaasoo kala ah qaar la illaabay iyo qaar ay dhinteen dadkii yaqin. Haddaba, haddii aan qiimeynay murtida dhaxalgalka ah ee uu Shiribku leeyahay waxaan qireynaa inuusan mudneyn in la dayaco, sidaa darteedna waxaan soo jeedineynaa talooyinkan soo socda:

1. Inay hay'daha cilmibaarista dhaqanka, sida Akadeemiyada Cilmiga iyo Fanka, ay ururiyaan murtida Shiribka;
2. In shiribka lagu daro buugaagta waxbarashada, maadaama ay ardadu si sahlan u qaybi karaan, murti qaaye lehna ay ka kororsan karaan;
3. In ardada la baro noocyada Shiribka ama Shirta ee munaasabadaha waaweyn ku haboon, sida **Shabshabla** oo ay [Wasaaradda] Waxbarashadu hore uga hirgelisay mahrajaanyada iyo **Rooroortada** [ama] **Kablagaabta** iyo noocyada kale ee hirgelintoodu sahlan tahay, kaalin weynna ka qaadan kara xagga dabbaaldegyada.
4. Ugudambeystii, in si dhab ah loo baaro taariikhda Shiribka oo la aaminsan yahay inay aasaas u tahay taariikhda Suugaanta Soomaaliyeed, maadaama la hayo raadad na baraya inuu ugu fil weyn yahay cayaaraha hiddaha.

Waxaan ku kalsoonnahey inay baaristan kooban ee qalinjebineedi wadda u furi karto, raadraacna u noqon karto, hawlaha horumarinta Suugaanta Ummadda. Waa tilmaan sugar oo hagi karta cilmibaare kasta oo daneynaya Shiribka iyo macluumaadka la xiriira.

Waxaan rajeyneynaa in baarista Shiribka ay aqoonyahannada Soomaaliyeed halkaa ka ambaqaadaan si loo hanto qoraal cilmi ah oo la xiriira mawduucan Shiribka.

RAAD-RAAC

Sida runta ah ilaa maanta ma jiraan qoraallo la tixraaco oo hore looga soo saaray Shiribka, sidaa darteed maclumaadka baaristayda waxaan ku helay wareysiyo aan la yeeshay aqoonyahanno iyo odayaal waayo’arag ah, waxayna kala ahaayeen:

1. Xuseen Sheekh Axmed “Kaddare”
2. Aabbahay Maxamuud Maxamed Xaayow
3. Cali Maxamuud Xasan

Qalinjebiye:
Caasho Maxamuud Maxamed

QURAARIS

Buuggan qiimaha leh, oo soo baxay 80yadii, waa la quraaray (edited), lana daleeyay (typeset). Wuxaan hawshan lagu foognaa laga bilaabo 20 Riyaale (May) 2017 illaa 10 Idaale (June) 2017. Hannaankii hawshan loo marayna waxaa laga dheehan karaa bogagga soo socda: Meel walba oo khad cas la mariyey wax ayaa laga dhimay, ama lagu biiriyay, iyada oo si weyn loo faragelin lahjadda¹ ay ereyadu ku qoran yihiin.

Meelaha la caseeyay badanka waa sixitaan higgaadeed ama qalindaar (typo), hadday tahay shibbane la yareeyay ama la weyneeyay, daryeelis la daryeelay adkaynta, iwm! Ereyada la soo biiriyay iyaga waxaa lagu xiray bilo afar gees ah: [...] ; ereyada dheeriga ah ee la tirayna waxaa bartii laga saaray la dhigay xariijin hoosjiif ah oo gaaban: _ ; astaamaynta qoraalkana waa loo giijiyay.

Ereyada hoosta ka xarriiqan ee la caseeyay waa ereyada sidii loo maleeyay loo qoray, maaddaama oo ay tirtirmeen. Dhanka dalaynta, xuruufta la caseeyay ee hoosta laga xarriiqay waxaa ay furayeen/bilaabayeen tuducyo (paragraphs), balse waxaa lagu dhejiyay tuducyo kale oo ay duluc ahaan ku xirmi karaan. Xiddigta cas *, oo ku jirta dhawr meelood, waxaa la isugu qabtay tuducyo xiriir ah, balse markii hore bogag kala durugsan ku kala lumay!

Ugu dambayn, buuggan nuqlkiisii hore, oo laga daalacan karo bogagga u dambeeya, waxaa uu ku xafidan yahay Kaydka Soomaaliya (Archivio Somalia), Xarunta Cilmibaarista Soomaaliyeed ee Jaamacadda Daraasaadka Roma Saddex. Halkan kala deg:

<http://dspace-roma3.caspur.it/handle/2307/5842>

Waxaa mahadsan darbanayaasha ka hawl gala Kaydka Soomaaliya, oo sida jirta dheeman innaga kala daadsan si aan hagar lahayn noogu uruuriya.

Sida la heli karo wixii laga gaabiyay, inkasta oo kama'ba tahay, ee ku saabsan quraarista iyo dalaynta buuggan waxaa xambaartay quraaraha, oo sinnaba taas loo ma saaro darbanayaasha Kaydka Soomaaliya.

Quraaraha,
Idiris M. Cali
10 Idaale (June) 2017

1 Tusaale ahaan, ereyga “qalinjebiye” waxa ay qoruhu u dhigtay siyaabo kala duwan, sida: “qalinjibiye” iyo “qalinjabkiye” iyo waliba “qalinjebiye.” Wuxaan doorannay noocan u dambeeya inaan ku midaynno dhammaantood. Tanina ma aha faragelin lahjadeed, ee waa midayn ereyadeed, oo loo cuskanayo qoraalka laftiisa!

JAMHURIYADDA DIMOQRAADIGA SOOMAALIYA
Jaamacadda Ummadda Soomaaliyeed
KULLIYADDA LUQADAHA

BUUGGA QALINJEBINTA
EE
SHAHAADADA B.A. DEGREE

MAWDUUCA

SHIRIB

QALINJEBIYE

Caasha Maxamuud Maxamed

LATALIYE

Prof. Maxa'ud Maalin Cumar

HORDHAC

Buuggani waa **cilmibaaris qalinq**e**bineed**; wuxuuna mawduuciisu ku saabsan yahay **Shiribka**. Qoraalka **buuggani** wuxuu u qeybsan yahay saddex **qeybood** oo kala ah:

4. Noocyada Shiribka,
5. Murtida Shiribka iyo
6. Kaalinta Shiribku kaga jiro Suugaanta Ummadda.

Saddexdaas qeybood waxay mid waliba qeexseysaa ujeeddada ay ku magacaaban tahay, una meeleysa si sugar oo tixraac mudan. Qeexidda **noocyada** iyo tusaalooyinka **murtida** waxaa intaba loo adeegsanayaa beydad xul ah oo ujeeddooyinkaas fulinaya.

Buugga qeybtiiisa saddexaad waxay tilmaan sugar ka bixineysaa **kaalinta** uu shiribku kaga jiro suugaanta Ummadda xagga qiimaha.

Ugu dambeestii, waxaan murti-koobka mawduucan si kooban uga heleynaa gabogaboda buugga, waana qoraal hor iyo dib isdheeli-tiraya marka laga eego xagga cilmibaarista.

Qalinq**e**biye: Caasha Maxamuud

MAHADNAQ

Waxaan mahadnaq niyad ah ujeedinaya Prof. Maxamuud Maalin Cumar oo iga kaaliyey **qoraalka buuggan qalindeebineed**, ha noqoto xagga hannaanka guud, hase noqoto xagga isku xirka weeraha iyo ugu dambeestii sugidda maclumaadka la xiriira mawduucaan Shiribka.

Marka xiga waxaan u mahadnaqayaa J/le Xuseen Sheekh Axmed (Kaddare) oo si hagar la'aan ah iiga kaaliyey baarista Shiribka.

Ugu dambeystii waxaan u mahadnaqaya Maxamed Maxamuud oo iga kaaliyey **qoridda** iyo qaabka guud iyo J/le Xasan Sheekh Axmed Nuur oo **iga kaaliyey dhinaca garaacidda buugga**, kaalin mug lehna ka qaataay soo bixidda **buuggan**—isla markaasna u huray waqtigooda qaaliga ah.

Qalindeebiye: Caasha Maxamuud Maxamed

TUSMO

ARAR
MAHADNAQ
TUSMO

V. NOOCYADA SHIRIBKA

- SHIRIB DHAADHEER
- SHIRIB GAAGAAB
- SHABSHABLE
- ROOROORTO
- TACDAAD

VI. MURTIDA SHIRIBKA

- GUUBAABO IYO TUSAALOOYIN
- DIGASHO IYO FAAN
- CAAY

VII. KAALINTA SHIRIBKU KAGA JIRO SUUGAANTA

- SIDA LOO ADEEGSADO SHIRIBKA
- GOBALLADA UU KA HIRGALAY

VIII. GABOGABO

TIXRAAC

SHIRIS

Mawduucan ku saabsan Shiribka wuxuu si gaar ahaaneed u tilmaamayaa cayaar murtiyeed aad u da' weyn, waageedii horena ka hirgashay dalka intiisa badan. Maanta waxay nolosheedu ku soo hartay gobollada Banaadir, labada Shabeelle iyo Hiiraan. Cayaartani waa mid ragga oo dhami ka qeyb galo da' kasta ha ahaadee, darajo kastana ha lahaadee. **Waxaa rasmi** ahaan fulinteeda kaga qeyb qaata dhallinyarada, **waayeelka** iyo xataa culimada. Ma aha cayaar loo aqoonsan yahay inay tahay munkar ama maad midna. Dumarku waxay kaga qeyb qaataan mashxaradda iyo dhegeysiga.

Cayaartani waxay hoostimaaddaa ama ay ku dhisan tahay qaybo iskaabaya oo kala ah: "Shir" iyo "Shirib."

Shirtu waa jaanta hannaansan oo ku socota qawaaniin u gaar ah, waxayna leedahay noocyoo kala duwan, kalana da' weyn. Qaybta labaad ee Shiribka lagu magacaabo **waa** faro asal ah oo tixda suugaanta **ka** mid ah, luuqdiisuna la socoto qaabka jaanta **Shirta**. Sida la ogsoon yahay noocyada **Shirta** waxaa asal u ah qaabka jaanta, luuqda **Shiribkuna** waxay raacdaa isla qaabkaas sidaan horeyba u sheegnay.

Waxaa xusid mudan in ereyga "Shir," oo aan qeexnay macnihiisa cayaareed, maanta loo adeegsado ujeeddo kale. Golayaasha ama guddiyada tashanaya ama showraya ayaa la yiraahdaa way shirayaan, taasoo na bareysa inuu ereygani leeyahay macno labaad. Mar kale ayuu ereygani yeelanayaa macno 3aad, waana marka laga dhigo falamar, sida: goofka shir, taasoo ka dhigan ood ama gidaar ku wareeji si aan loo gelin, sabab kasta ha ahaatee. Fal-amarkan waxaa ka timaad ereybixinta ah "Shirmo" oo ka dhigan meel aan la oggaleyn in la galo.

Goobta shirta waxaa leysku dhaafsadaa shirib koobaya **mawduucyada** loo adeegsado tixda suugaanta oo dhan, haddii laga reebo suugaanta xodxodashada oo gobollada qaar looga yaqaan "Macriifo," taasoo anshax ahaan aan ku habbooneyn golayaasha noocaas ah, maadaama ay tahay **shir** qaali ah, kana dhexeysa rag iyo dumar.

Dulmarkan koobani wuxuu fikrad tixraac mudan naga siinayaan qaybaha **Shiribka**, waxaana marka u gudbeynaa noocyadiisa kala geddisan iyo murtida ay xambaarsan yihiin.

Noocyada Shiribku waxay asal ahaan ka soo kala jeedaan laba meelood oo tan hore tahay xaalad degaan oo la xiriirta dhaqan hoosaadyada kala duwan ee bulshada. Tan labaad waxay iyadu ka timaad horumarka Shiribka oo dhowr xilli kaddibba la soo saarayey nooc cusub oo ka duwan, kana xiisa badan, kii hore.

Noocyada Shiribka ee lagu hantay sababahaan soo sheegnay waxaan si qeexan oo dhantaal la' ugu baran doonaa qodobbada soo socda.

I

NOOCYADA SHIRIBKA

Curashada noocyada Shiribka waxaa loo aaneeyaa shaqan hoosaadyada degaanka iyo horumarka ama koritaanka garaadka dadweynaha, oo labaduba cilmi ahaan keenaan kala duwanaanta iyo horumarka dhaqammada bulshooyinka. Haddaba aan si dhaba u fiirinno noocyada Shiribka oo sababahan ku dhashay, horeyna aan u xusnay inay ka jiraan gobollada Banaadir, labada Shabbeelle iyo Hiiraan.

Haddii la sii gudo galoo qeexidda ama meebleenta noocyadan waxaan heleyntaa in mid waliba uu dhixeyso u yahay gobolka laga yaqaan, waxaase iyaduna xusid mudan in meeleynta noocyadan ay leedahay qaab qabiil oo si dhib yar uga dhashay isku xirnaanta iyo dhaqan wadaagga xubnaha bulshadaas. Waxaa caqli gal ah inay isasaameyn weyn ka dhixeyso gobollada isku xuduudka ah, gaar ahaan kuwa uu dadkoodu leeyahay xiriirkha dhalasho.

Tilmaamahan aan xusnay guud ahaan wey isla qabaan cayaaraha ummaddu. Wuxuuna qiimahoodu ku kala sarreeyaa hadba inta gobol ee cayaartaa laga yaqaan, inkastoo ay joogto tahay tixgelinta hannaanka ay cayaar waliba goonni ahaanteeda u leedahay.

Mar kale waxaan dib u fiirinynaa qaabka Shirtha iyo Shiribka oo ka abuurma dhaqan hoosaadyada degaanka, kaasoo u kala kacaya qaab shireed ku magacaaban qabiil, sida: Shirtii Reer-Hebel, iyo qaab shireed dhixeyso u oo ka dhixeyya dhowr qolo. Cayaaraha ku tilmaaman qabiilku ma laha dhadhan qabiilnimo oo saameynaya midnimada Umadda. Waxay aragti ahaan ku kooban yihin magac gaarahaaneed ee ciyaartaas loo yaqaanno, mana laha raadreeb wax isdheeraysiinaya xubnaha bulshada. Qaab shireedka kale wuxuu asagu la socdaa koritaanka garaadka xubnaha bulshada oo uu saameynayo isbedelka xilliyada. Noocyadani waxay u soo baxaan si isdabajoog ah, waxaana curintooda hoggaamiya dhallinyarada oo mar walba ku dadaasha inay curiyaan habciyaareed kii hore ka xiisa badan. Sidaas waxaa lagu hantay Tacdaadda oo waageedii hore ku soo baxday munaasabad la qiimeeyo, ahna duco la raaciyo marka la gowroco xoolaha Allabariga oo ayan ku jirin riyaha iyo iduhu. Tacdaaddaan ka hor waxaa la yihiiney “Shirib Dhaadheer”

oo ah nooc aan lahayn munaasabad gaar ah, laguse fuliyo **kulammada**. Waxayna isaga iyo **Tacdaaddu** noqdeen laba nooc shireed oo lagu wada dhaqmo, laakiinse uu mid waliba leeyahay munaasabaddiisa. Xilligaa ka **dib** waxaa si isdabajoog ah u soo baxay noocyoo kale, sida: **Shirib Gaagaab, Shabshable, Roroorto iwm**.

Noocyada aan xusnay waxaa barbar socda **Shiribka Banaadiriga** oo u gaar ah Reer **Xamarka**, ayna cayaaraan waqtiga **dabshidka** oo ay u dabaaldegaan sanadka **Neyruuska**. Waxaa kaloo shir Reer **Xamarka** la jaad ah **Shirib-Shiidlaho** oo xaruntiisu tahay magaalada **Jowhar** iyo tuullooyinkeeda, gaar ahaan kuwa la xiriira webiga jiinkiisa illaa **Balcad**. Shirib-Shiidluhu wuxuu u sii kala kacaalaba jaad oo midka hore lagu fuliyo **kulan** ama fagaaro loo dhan yahay, midka kalena wuxuu ka kooban yahay guri iyo golol, waxaana ka qeybqaata dad kooban. **Noocan** dambe waxa kaloo loo yaqaan “**Gambaraale**,” waxaana sidiisa loo adeegsadaa inta badan ammaanta gabdhaha.

Taariikh ahaan **Gambaraaluhi** waa shirib aan xirneyn fullin kooxeed, oo laashin kasta uu ka tirin karo meel kasta iyo waqtii kasta. Wuxuu **Gambaraaluhi** ka mid yahay hooyada suugaanta oo aad u facweyn, laysuguna tabiyo sida gabayada oo kale.

Waxaa kaloo iyaduna jirta cayaarta loo yaqaanno “**Gableyshimbir**” inay magacaan waqtii aad u dhow hanatay, **oo Shabeellada Hoose** ay ugu jirto kaalinta **Shiribka**. Cayaartani waxaa aad looga yaqaan laga bilaabo **Kurtunwaarey** illaa **Baraawe**. **Marka** shir ahaanta loogu dhaqmaayo waxaa cayaartaan ka qeybqaata dhalinyaro iyo waayeel, laakiin nooceeda dambe ee loo yaqaanno **Gableyshimbir** wuxuu u gaar yahay dhalinyarada, waxaana markan la gaarsiiyey heer qaran.

Noocyada **Shirta** ee xusidda u qalanta waa inta aan kor ku sheegney, waxaase jira furuuc yar yar oo aan sidaa u dad badneyn. Noocyada **Shiribka** oo aan mawduucaan ku **xusayno** waxay mid waliba leedahay luuq iyo jaan u gaar ah, maqal iyo muuqaal ahaanna uga duwan kuwa kale. Run ahaantii ma heli karno taariikhda uu nooc waliba soo baxay maadaama aan **la hayn qoraallo** hore oo **Shiribka** si cilmi ah uga hadlaya, waxaase nasiib wanaag ah inuu yahay cayaar maanta nool oo aan tirmin inay taranto maahee.

Shiribku wuxuu leeyahay murti **beydgaab** ah oo si sahlan loo curin karo iyadoo murti xeel dheer lagu **cabbiraayo**, islamarkaana si sahlan loo xafidi karo, kaana baxsan karta

haddaan lagu fara adeygin. **M**urti kasta guud ahaan waxaa xiiso u yeela munaasabadda ay la xiriirto ama ujeeddada ay ku saabsan tahay, **S**hiribkuna waa la mid. **X**ubnaha bulshadu sidii maahmaahda oo kale ayey u xafidaan shirib kasta oo ka hadlaya dhacdo taariikhii ah illaa marka dambe la illaabo ruuxii curiyey, ayna ka mid noqdaan suugaanta dadweynaha.

Horey ayaan u qeexney macnaha **S**hir iyo **S**hirib, ha noqoto sidey isu koobayaan iyo shuruudaha iskuxirnaanta hannaankooda guud. **W**axaa kaloo aan qeexney kuwa ugu caansan noocyada **S**hiribka iyo meelaha iyo gobollada looga dhaqmo. **H**aatanna waxaan u gudbeynaa murtida uu nooc walba leeyahay, si loo aqoonsado miisaankiisa gaar ahaaneed ama hab dhiskiisa. Wuxaan murtidaan u **soo** bandhigeynaa sidey u qeybsan yihiin, una kala horreeyaan, noocyada **S**hiribku. Ka hor intaanan guda galin qeexidda murtida aan marka hore isla garanno inay noocyada aan horey u xusney u kala horeyn doonnaan sida soo socota:

6. Shirib **Dhaadheer**
7. Tacdaad
8. Shirib **Gaagaab** (Beydgaab)
9. Beyddheer (Roroortan)
10. Shabshabley (**Kablagaab**)

Shantaan nooc waa laga wada yaqaan gobollada aan kor ku soo xusney inkastoo nooca ugu horreeya uu taariikhda ku harey, oo fulintiisa dhalinyaro iskaba daayee uu waayeelkiina ka faralaabtey. **M**uddo dheer ayey bulshadu ku soo dhaqmaysey noocaan ah “**S**hirib **Dhaadheer**” illaa markii dambe laga xiiso dhacay, loona jeestey noocyada cusub ee laftooda ku soo baxay sida aan u kala horrey-siinney. **K**ooxda kale oo aan halkan ku xusney waa **S**hiribka **Reer X**amarka oo isagu ku kooban magaalooyinka Xamar iyo **Marka** iyo nooc kale oo loo yaqaan **S**hirib-Shiidlah oo asagana ku kooban magaalooyinka Jowhar iyo tuullooyinka u dhow qaarkood.

Suggidda qeexidda noocyada **S**hiribka oo aan siyaabaha kala duwan u xusney waxay noo sahleysaa garashada murtida **S**hiribka oo ah farac suugaaneed aan dalka oo idil laga aqoon. Haddaba, nooca ugu horreeya waa **S**hirib **Dhaadheer**, oo ku dhaqmiddiisu ay hakatay waqtii haatan laga joogo 120 sano, waagiisa horeyna laga yiqiiney

illaa **Galbeedka Soomaaliya**. Noocaan waxaa loo aqoonsan yahay **Aabbihii** noocyada **Shiribka**, waxaana laga dhaxley murti xusuus-reeb leh. Murtida qeybteeda hore waxay ku saabsan tahay tusaalooyin kooban oo aan ku baraneyno noocyada **Shiribka**, kaddibna waxaan u gudbi doonaa mowduucyada guud ahaan **Shiribka** loo adeegsado.

5. Shirib Dhaadheer

4. Dugaag iyo duunyo,
dadkaa saddexeeya
Duullaan la arkeyne,
dahsoonna ma diidin.
5. Dugaag iyo duunyo,
dadkay dibci dhaamaan
Duqow iyo naagna,
dagaal kuma fiicna.
6. Nin diin iyo deeq leh,
dadaal uma laabna
Haddow dad **lahaynse**,
dameer dhintey waaye.

Beydka noocaan ah waxaa loo yaqaan afar lugood, suugaanta beyd**adkeedu** ay qaabkaan u dhisan yihiinna waxaa loo yaqaan bey**ddheer**, waana halka uu ka soo jeedo magaca shiribkan. **Dhanka** kale, waxaan tusaale **u soo qaadannay** saddex beyd oo murtida iyo qaafiyadda ka sakow, aan ku baraneyno miisaanka **Shirib Dhaadheerka**. Qaafiyaddu waa xarafka ay ku socoto tixdu, miisaankuna waa xadka dhererka beydka.

6. Tacdaad

7. Dadyo duunyo,
waw durraamo.
8. Waa tacdaade,
hayga toosto.
9. Cadawgayni,
ha cabaado.
10. Barya beerba,

waw barwaaqo.

11. Aammintaynu,
aqbal waaye.
12. Qalbigaynu,
isma qoomo.

Tacdaaddu waxay ka mid tahay tixaha beydgaabta ah, waxaana loo adeegsadaa oo ay u gaar tahay marka la gowraco xoolaha mawtakaalka ah ee tolku u dhan yahay ee loo yaqaan “**Kulanka**,” sidaan hore u sheegnayna arigu kama mid aha (riyaha iyo idhaba). Shiribka noocaan ahi wuxuu ku saabsan yahay duco keliya, wuxuuna dhacaa marka la gowraco awrta iyo dibida kulam**mada**.

7. Shirib Gaagaab

7. Muxam**mad** maalintii Beder,
Malaa’igow maciin aheyd.
8. Afar lugoodle aa**dmigu**,
Aqligow ku adeegsadaa.
9. Abooto koris aabbihiis,
Hadduu arkow aqoonsadaa.
10. Af ilka beeley **Axmadow**,
Waa aqlaan udbo laheyn.
11. Waxaan agaasimoo idil,
Inshaa’allaahu yaan iraa.
12. Maydu waxay milicsataa,
Midigta lagu milkiyyaa.

Beydadka shiribkani waxay ka mid yihiin tixda uu dhererkeedu meel dhexaadka yahay, mana laha gaabidda loogu magac daray. **Waxayse** tilmaantani ka timid ayaa la yiri noocii la qayiin xilligii hore ee midkan ka horreeyey ayaa ka dheeraa xagga jaan-ridka iyo xagga beydkaba. Haddaba, haddaad odayaasha wareysatid amaba aad **isla** shirtan daawatid waxaad xaqiiqsaneysaa inuu noocani qaadan karo labada tilmaamood oo kala ah “**Beydgaab**” iyo “**Jaangaab**.”

Dantu ma aha, sidaan horaba u sheegnay, inaan fasirno ulajeed-dooyinka ee waa muujinta miisaanka oo keliya. **Waxayse** iyaduna

imaan doontaa marka aan guda galno qeexidda mawduucyada murtida **Shiribka**.

Noocan ah “Jaangaabta” haddii aan ugu magac darno shirta, ama ah “**Beydgaabta**” haddii aan ugu magac darno shiribka, waxaa lagu tilmaamaa inuu Aad u cimri dheer yahay, Aadna u hirgalay, marna aan laga xiisa dhicin. Gobolladii aan sheegnay oo dhan waa laga yaqaan, qaybaha bulshaduna uma kala haraan, sidaa daraadeed ayuu ku sifoobay udub-dhexaadkii **Shirta** ama **Shiribka**.

8. Roroorto (**Beyddheer**)

Siyaabo kala duwan ayuu u sheegaa magaca iyo luuqda noocan, haddiise Aad si dhab ah u dhuuxdid waxaad heleysaa in isla beydadka shiribkan laba siyood loogu luuqeeyo. Luuqda uu waagiisii [**hore**] ku billawday waxay ahayd mid dabacsan oo loo jijiidayo sidii noocii hore oo loo yaqjin “**Shirib Dhaadheer**,” luuqdiisa dambana waa mid fudud oo la boobayo iyada iyo **jaanteedaba**. Dhanka kale, noocani wuxuu miisaanka kala mid yahay noocii asaga ka horreeyey ee ahaa “**Beydgaab**.”

Haddaba, labada jaad midka dabacsan waxaa lagu magacaabay “**Beyddheer**,” midka fududna waxaa loogu magac daray jaantiisa oo waxaa loo yaqaan “**Roroorto**,” waana magaca aan qoraalkan u doorannay annagoo u arkeyna inuu yahay magac gooni u taagan, macnihii suna **daboolayo** habka ay u dhisan yihiin jaanta iyo luuqda shiribkan. **Jaantiisu** waxay u dhaccaa degdeg isdabajoog ah, luuqdana waa la boobayaa, sidaas ayuuna ku hantay magaca “**Roroorto**.”

Shiribkani waa mid Aad u xiisa badan, waxuuna miisaanka beydadkiisu u dhacaan sida soo socota:

6. Axmadoo iftiinka jooga,
Igaarkiinnii looma aarin.
7. Baraf waa biyo magaalo,
Nin bartaana boodi maayo.
8. Bushi meyd og baanamaayo,
Bal ganleyna birlab maaha.
9. Miirku madaxow galahe,
Majahaan ordaaya maaha.
10. Mayay roob ma buuxsho maalis,

Macbuudaase maamulaaya.

Sida lagu yaqaan furuucda suugaanta inteeda badan ayey **Rooroortaduna** la wadaagtaa. Taasi waxay tahay in isla beydku asagoo aan luuqdiisa la beddelin miisaankiisu isdhimo alan (syllable) keliya. Sida runta ah qoraalka tixda waxaa lagu gartaa MIISAANKA, luuqdase waxaa lagu garan karaa maqal keliya, sidaa daraadeed, way ku adag tahay qofkii aan aqoon hore u lahayn inuu beydadka qoran luuqdooda garto. Wuxaaba jiraan furuucda suugaanta qaarkeed oo beydadkoodu isku miisaan yihiin, luuqdooduna kala duwan tahay.

Haddaba, haddii **alammadooda** lagu miisaamo waxay u kala kacayaan siddeedley (siddeed almood) iyo toddobaadley (**toddoba almood**), waxaanna tuaale kooban ku soo qaadaneynaa toddobaadley, maaddaama aan hore **u aragnay** siddeedley.

7. Ninkii salaadya soon leh,
Saciiro seexamaayo.
8. Ninkii la gacmo gooyo,
Gaashaan ku gambamaayo.
9. Rasaas nin soo ridaaya,
Saw rabo ha u roogsan.
10. Nin duubanya nin diin leh,
Waa dawladaan deb haysan.

Sidaa waxaan ku barannay nooca la yiraahdo **BEYDDHEER** oo luuqdiisa la casriyeeyey, laguna magacaabay **ROOROORTO**, kad-dibna la sii fududeeyey luuqdii iyo miisaankii beydka Roroortada, iyadoo laga dhimay alan (syllable). **Roroortadu** waa nooca **Shirta** ugu xiiso badan, waxaana loo adeegsadaa xagga kicinta dhallinyarada iyo farxad muujinta.

11. **Shabshable (Kablagaab)**

Noocan loo yaqaan **Shabshablah** waxaa soo saaray nin cayaare ahay lana dhihi jirey Cali Bariise, oo reer Jawhar ahay. Shabshabluhu waa shir jaanteedu aad u macdahay, una hannaansan tahay, casriyeeynta shiribkana waxay ka galeysaa jagada labaad. **Waxay ciribsatay**

ama ku xigtay Roorortada. Jaanta **Shabshabluhu** ma ahan mid sahal lagu baran karo, ee waxay u baahan tahay tababar dheeraad ah.

Waqtigii la soo saaray cayaartan waxaa laga joogaa qiyaas ahaan 70 sano, dhawr kal ayaana jaanteeda la casriyeeyey, waxaaše ugu xiisa badan uguna dambeeyey jaanridka loo yaqaan “**Kablagaab.**” **Shabshabluha** waxaa degaan [ahaan] saldhig u ah degmooyinka Jawhar, Cadale iyo Aadan Yabaal. Beydadkiisuna waa laba lugood ay luuqdoodu aad u macdahay, waxayse miisaan ahaan u dhacaan sidatan:

13. Cirka caadkaa u cambuur ah,
Carradaan **Eebba** cawska.
14. Nin faciis reebay ma fiicna,
Oo fadhiid geel furamaayo.
15. Ninna shaarkaa ku yaraaday,
Ninna shaahaw shuba waayey.
16. Dad islaameed dulmi maayo,
Dembigaygaana i deeqa.
17. Nin isfaanshaahu ma fiicna,
Oo faqir geel kuma foorsho.
18. Bun bakhil baahi ma reebo,
Oo bidaar sooma barraahdo.
19. Nin hashiisii cadaw heysto,
Hootadiisaa ka horreysa.
20. Dad heshiisaa isku haaya,
Haanta saabkeedana heegta.
21. Muftiyaa diinta macneeya,
Oo nin moogaa mas la dheela.
22. Sakhi naar saan dhigi maayo,
Waa sagaar qool laga siibay.
23. Dad xasdooyoo xamahaaya,
Isxadaayaa **Xamar** jooga.
24. Dad waxaa iila dabbaashan,
Ninkii diidaaya dukaasha.

Murtida **Shabshabluhu** aad ayey u xiiso iyo fara badan tahay, kana nuxur badan wax tusaale looga dhergi karo. **Waxaysa** nala tahay inay

beydadka kor ku xusani nooga filan yihiin inaan wax ka garanno miisaanka **Shabshablaha**, nana dareensiya qota dheerida murtidooda.

12. Shirib Reer Xamar

Shirib Reer Xamarku inkastoo uu leeyahay hannaankiisa gaar ahaaneed, wuxuu xagga miisaanka kala mid yahay, kase luuq duwan yahay **Shabshablaha**.

Waxaa kaloo asaguna la miisaan ah **Shirib Shiidlaha**. Wuxuu markii taariikhdooda dib loo jalleeco xaqiiqadu u muuqataa in **Shirib Reer Xamarka** iyo **Shabshabluluu** ay farac ka yihiin **Shirib Shiidlaha**. Inay umuurtu sidan tahay waxaa u daliil ah ninkii **Shabshablaha** curiyey, Cali Bariise, oo qiray inuu qaabka **Shabshablaha** ka dheegtay **Shirib Shiidlaha**, yirina:

Shirtan shiidlaa laga keenay,
Oo shan daawaan (fasal) ka shaqeeyey.

Dhanka kale, waxaa la aqoonsan yahay inay **Bulshada Webiyada** ee beeraleyda ihi ka da' weyn tahay tan magaaloooyinka, iyadoo weliba la qirsan yahay inay cayaaraha hidduhu asal ahaan ka soo jeedaan bulshada reer miyiga ah ee ayan ka mid hayn dhaqanka magaalo oo u badan wax shisheeye looga dayday, ayna u macquulsan yihiin kuwa la xiriira horumarinta nolosha.

*Haddaba, waxaan u gudbeynaa tusaaloooyinkii **Shiribka Reer Xamarka** si aan u baranno hannaankiisa gaar ahaaneed iyo xiriirka uu u la leeyahay furuucda kale, xag miisaan iyo xag luuqeedba, waana sidatan:

5. Muqdishow waa madaxaygii,
Majahaygaa marka yaalla.
6. Lamagoodlaa i labaaya,
Waa liqaahaa iga leexo.
7. Dulmiloobaa i damooday,
Sidii diigaan ugu duufay.
8. Iikar **Nuur** waa umashooday,
Aan agtiis laysku imaanin.

Murtida beydadkani waxay cabbireysaa nolol bulsho [oo] deggan magaalo, waxayse sidaan horaba u sheegnay la miisaan yihiin Shabshable. Waxayna nala tahay inay noogu filan yihiin tusaale aan ku aqoonsanno qaabka Shiribka Reer Xamarka.

[7. Shirib Shiidle]

[Shirib Shiidlulu waa nooca Shiribka ee ay murtidiisu sida fiican u] cabbireyso nolol bulsho [oo] beeraley ah. Waxaa haddaba lagama-maarmaan ah tusaale noo xaqiijinaya inay amuurtu sidan tahay, kaasoo aan u soo qaadaneyno beydadkan:

3. Buun dhabow kaa baqamaayo,
Beerna faankeer biyo waaye.
4. Nin alkuudkayga arkaaya,
Waa addeecaa amarkayga.

Tusaalooyinkani waxay u dambeeyaan noocyadii Shiribka oo aan ka eegeynay dhinacyo badan, una kala qaadnay toddoba jaad oo aan sheegnay magacyadooda, faraqa ay ku kala duwan yihiin, xiriirka ka dhexeeya iyo degaannada laga yaqaan, miyi iyo magaalaba. Dantu waxay ahayd inaan [ka hadalno] noocyada Shiribka iyo waxyaabaha la xiriira, kaddibna u gudubno mawduucyada Shiribka loo adeegsado ee uu la wadaagsado furuucda kale ee suugaanta.

Farac kasta oo suugaanta ka mid ah waxay Soomaalidu u adeeg-sataa qodobbo ka tirsan mawduucyada suugaanta, sida: faan, amaan, caay, guubaabo, digasho, **iwm**. Shiribku wuxuu caan ku yahay mawduucyada ku habboon in fagaaro laga jeediyo.

II

MURTIDA SHIRIBKA

Guud ahaan suugaanta afafka ummaduhu waxay hoos timaaddaa mawduucyo xaddidan oo murtideeda lagu gudbiyo. Dhaqan ahaan **ummadahaasi** way ku kala tagganaan karaan buuxinta mawduucyadaas, taasoo **ku** imaaneysa hadba sida ay u kala af dheer yihiin. Bulshooyinka raacatada ah ayey ishu ku dhaceysaa markii dib loo jalleeco taariikhda suugaanta, taasoo ay tusaalooyinkeedu ka muuqanyaan bulshada **_Soomaaliyeed.**

Haddaba, si aan u baranno kaalinta uu **Shiribku** kaga jiro furuucda suugaanta, waxaan ku horreynaa dulmar kooban, kuna saabsan qaabka guud ee **Suugaanta Ummadda Soomaalida**. Haddaan uba degdegno **Suugaanta Soomaalidu** waxay marka hore u kala kacdaa “tix” (poetry) iyo “tiraab” (prose). Markii tiraabka sheekoooyinka iyo khubdadooyinka loo daayo waxaan sii kala saareynaa TIXDA oo markeeda hore u kala kaceysa “jiib” iyo “jaan.” Jiibka waxaa hoos imaanaya wax kastoo uu halheyskoodu jiib yahay, sida: Gabayga, Geeraarka, Guurowga, Jiiftada, Masafada, **iwm**. Jaanta waxaa iyada hoos yimaad heesaha oo dhan, kuwaasoo u kala kaca: Hees-Carruureed, Hees-Hawleed, Hees-Cayaareed iyo Hees-Masraxeed.

Sidaa waxaan ku ogaannay abtirsiinada **Shiribka** ama **Shirta** oo geleysa **Hees-Cayaareedka**. Hore waxaan u barannay inuusan **Shiribku** ku koobnayn dhallinyarada, yahayna cayaar murtiyeed aad loo xiiseeyo. Sida guud ahaan ay **Suugaantu** u badan tahay **Shiribku** wuxuu ka hadlaa mawduucyo kala duwan, sida: GUUBAABO, DIGASHO, AMAAN, CAAY, HABAAR, DURO, DIRADIRO, WAANO, FAAN, **iwm**.

Mawduucyadani waxay u kala xiisa badan yihiin siday u kala waxyeello badan yihiin. Suugaantu waxay sideedaba u badan tahay diradirada, guubaabada, iyo digashada la xiriira dagaallada, amaanta gabdhaha iyo faanka. Mawduucyada kale waxaa ka hadla ruuxii ay la soo gudboonaadaan.

Aan u soo degno qeexidda murtida **Shiribka** annagoo soo qaadeynya mawduucyada xiisaha badan, sida: GUUBAABADA, DIGASHADA iyo CAAYDA.

GUUBAABO

Waxaa goob shireed ku kulmay qolo sannad hore laga dilay nin aad loo jeclaa, welina aan u aarin, diyana ka qaadan iyo qolo ay isdhalyo xigaan, aadna uga careysan falka lagula kacay qoladan iyo dhaqaaq la'aantooda.

Haddaba, ayagoo guubaabinaya qoladii ninka laga dilay ayey dheddooda iska wareysteen. **Nin** ayaga ka mid ahaa oo aan magaciisa la hayn ayaana yiri:

Dhegtayda kuma dhicine,
Dhiilow Caddow dad maw dhinteen?

Isla qoladiisii ayuu su'aalayaa oo leeyahay ninkii ahaa **Dhiilow Caddow** oo la dilay ma loo aaray. Wuxuu hadalka maqashiinaya qoladii ninka laga dilay asagoo ula jeeda guubaabo, ogna inaan loo aarin **Dhiilow Caddow**.

Waxaa u jawaabay nin isla qoladiisa ah oo nimankaa aarsawaayey aad u dhaliilaya, eeddana u leexinaya ninka dhintay walaalkiis. **Wuxuuna** yiri:

Dhiigga dadow dhulkuu nacaa,
Ninkii dhintayna waa dhaxlaa.

Beydkan lugtiisa hore wuxuu laashinkani ku cabbirayaa sababeyn dulun ah oo uu ku dhaliilay ninka la dilay walaalkiis. Wuxuuna barayaa inuu ka aarsan karo nimankii walaalkiis dilay, laakiin uu diiddan yahay dhiigga dad oo dhulka wasakhaynaya. **Beydka** lugtiisa labaad wuxuu asagana ku cabbirayaa inuu dareenkiisuba ku kooban yahay hanashada dhaxalka walaalkiis.

Beydadka kor ku xusan waa nooca loo yaqaan **Shirib Gaagaab** ama **Beydgaab**. **Waxaanna** markan soo qaadaneynaa guubaabo kale oo loo adeegsaday nooca loo yaqaan **Shabshable**. Qolo rag badan laga dilay ayaa markan la guubaabinaya, mase hayno curiyayaashii beydadkan. Qoladii ragga laga dilay ayaa la xusuusinaya inay hore u dhaarteen, kaddibna iska seexdeen. **Waxaana** si kabab**badin** ah loogu sii sheegayaa inay raggii la dilay qabrigii kadandoodaan oo in loo aaro sugayaan, waxaana la yiri:

Waa ribeysen mana roogsan,
Rag dhintaaniisla rakooca.

Nin kale ayaa beyd kale raaciyeey asagoo xusaya dhibaatada laga dhaxlay ragga la dilay oo qoladoodii ku calool xumeynaya inuu weli dhiiggoodii halkii daadsan yahay, roobna uu goobtaa soo mari waayey. **Wuxuuna yiri:**

Rubaddoodaa rabti taalla,
Roobna raad waa dhigi waayey.

Guubaabo kale waxaa ayagana loo jeediyey niman laga dilay nin la dhihi jirey Xuurshe Cadde oo aarkiisii la daahay. **Waxayna** guubaabadani dhacday mar ay goob shireed isku heleen qolo ay deris ahaayeen, waxaana la yiri:

Xuurshe ma xoor dhintaw ahaay,
Mase dadka xigaa xilaa (naago)?

Beydkan lugtiisa hore waxay nimankii Xuurshe laga dilay weydiineysaa waa: bal waxaad noo sheegteen ninkii **Xuurshe** ahaa sidiisaba ma wuxuu la mid yahay xoor dhintay, mase ayey lugta labaadna leedahay, sidaa maahee dadka asaga la dhashay aya naago oo kale ah?

Niman kalana waxaa lagu guubaabiyey beydkan soo socda oo aan la aqoon ninkii yiri, ah**na**:

Adoon igaarkii **Uul** ahaa,
U aarin maad aroos galee?

CAAY

Mawduucyada la xiiseeyo ee suugaanta waxaa ka mid ah CAAYDA, maxaa yeelay dadka hibada u leh laashinnimada waxaa murtida ka soo saara waxa dareenkooda kiciya, sida FARXAD, CARO, MURUGO **iwm**. Haddaba, caaydu hadday cayaar ku timaad wayska xafaalootan farxad iyo maaweeulo ah, inkastoo ay marmar taraaraxdo, ayna keento

shilal lama filaan ah. Dhanka kale, haddii caayda ay colaadi u sabab tahay waxay xambaarsan tahay caro iyo naceyb aan turriinsho lahayn, waxaana laga dhaxlaa suugaan laga qoomameeyo xilliyada dambe ee la heshiyo.

Bal aan ku horreyno xafaalootanka caayda oo waa' dhex maray saddex laashin oo ku kulmay goob shireed looga doodayey mashaakilka guud ee bulshada. Beydka hore waxaa bixiyey nin la dhihi jirey Faarax Seefey, oo dhintay Alle ha u naxariistee, wuxuuna yiri:

An toddobaatamaan tagee,
Talo nin tuur (timo) lahay u taal.

Cudurdaarkiisa wuxuu ku safeeyey inuu gabobay, waxna uusan ka geli karin mashaakilka taagan ee bulshada, wuxuuna **tusaaleeyey** inay taladu sugeyso dhallinyarada timaha ku xarragooneysa. Waxaa xigsaday nin la yiraahdo Cali Qaajo, oo caan ku ah shiribka caayda ah. **W**uxuuna yiri, asagoo ujeeddadii hadalka leixinaya, nin kalana maagaya:

Tanaadka **T**uurxumaa iyo,
Intii wax tuugsatay u taal!

Tuurxume (timaxume) wuxuu ahaa laashin cayr ah, dadkana guurowgiisa iyo shiribkiisa wax ku weydiista. Marka uu Cali ku tilmaamayo tanaad waxay ka dhigan tahay faqir oo waxay ujeeddadu noqoneysaa: waxay taladu sugeysaa faqirka tuurxumaa iyo kuwa asaga la mid ah ee tuugsada. Shiribkii ay ujeeddadiisu ku saabsaneyd **tusaale** guud wuxuu isu beddelay xafaalootan nin iyo nin ah.

Tuurxume oo ka jawaabaya caaydan bareerka ah ayaa isla markiiba la soo degdegay shirib aarsi ah, wuxuuna yiri:

Wax layska tuuray oo tub yaal,
Ninkiisu toltoley u taal!

Tuurxume wuxuu ahaa nin ay jawaabtu u sahlan tahay, wuxuuna ogaa in Cali Qaajo uu yahay kudhacley ka mushtara dharka duugga ah, aad ayeyna u qosleen dadkii markii hore lahaa tolow muxuu ku

jawaabi doonaa. Waxaa la [dareemay] in shiribkii oo markii hore ku saabsanaa dano guud uu isu beddelay caay iyo xafaalootan shaqsi ah, ayna markii dambe gaartay in la kala aamusiyo.

Hannaanka uu shiribku goobtaan uga fulay waxaa la mid ahaa mar ay rag kale isku heleen goob aad u bilan, ayna joogaan laashimiin fara badan oo uu ka mid ahaa nin la dhihi jirey Ceytamow, oo cayda u jeela, cidnana aan uga turin.

Caadooyinka dadka shirba waxaa ka mid ah inayan caayda toos u abbaarin, laakiinse ay si dadban u curiyaan. Haddaba, Ceytamow oo doonaya inuu shiribka caay u beddello ayaa su'aal ku furay nin la dhihi jirey Xasan Digay, laashinna ah, markaanse odayoobay. Ceytamow wuxuu yiri:

Ilmahaan waa arki jiree,
Adooga gaaban yaw ahaay?

Laashin kale oo Siicow la dhihi jiray ayaa markaa hadalkii qabsaday. Wuxuu ku tuuray beyd su'aal ah, raggana isku agaasimaya. Wuxuuna yiri:

Intaad bareysay ilmahaan,
Amaad aragtay abidkaa?

Isla markiiba Ceytamow ayaa ku soo laabtay, xaajadiina diirka ka qaaday illeen waa nin caayda u xiiso qabee. Wuxuuna yiri asagoo caddeynaya sababta ku kalliftay su'aashaa:

Afar lugoodle ma aha,
Umana eka aadmigaan!

Beydkan lugtiisa hore wuxuu Ceytamow noogu sheegayaan inuusan Xasan Digay aadanahan la qayaan u suurad ekeyn, haddana uusan [ahayn] xayawaanka afarta lugood leh oo u kala kacaya mid la ilaashado iyo mid leyska ilaaliyo. Xasan Digay waxaa lagu caayey suurad xumo xad dhaaf ah, aad ayuuna uga carooday maadaama asagoo iska aamusan si bareer ah loo dhaamay lafhiisa.

Xasan Digay oo ah nin aan codkiisa la dhaafin, dadkuna aad u sugayey ayaa goobtii ku soo tallaabsaday, raggii kalana dib uga

joogsaday. Waxaa aad loogu xiisa qabaa jawaabtiisa. Xasan asagoo iska qoslaya ayuu si deggan u aarsaday, wuxuuna yiri:

Haddow afkaagu ii uraan,
Argaaggaxee nin waa ahaay!

Waxaa la yiri Ceytamow wuxuu [ahaan] nin laga wanaagsan yahay, rumagana aan ku dadaalin. Sidaa darteed, Xasan Digay meel fog hadalka kama doondoonin ee wuxuu isku tilmaamay ama iska dhigay nin markiisii hore qurxoona, laakiin markii Ceytamow afkiisu u soo uray inuu qurunkiisii ku sumoobay, araggiisiina isbeddelay.

Si weyn ayaa Ceytamow loogu qoslay. Sideedana waxay Soomaalidu tira: AF CEYTAMAA, AMMAAN MA HELO.

AMAAN

Amaanta Shiribka ee gabdhuhu way ka duwan tahay hannaanka loogu adeegsado gabayga, guurowga iyo geeraarka. Sababtu waxay ku imaaneysaa beydadka gaagaaban ee Shiribka oo aan mar kaliya lagu gudbin karin sifooyinka gabadha ee la [soo] bandhigayo. Haddaba, murtida Shiribku waxay muggeed ama yoolkeeda ku gaartaa, sidaan horeba u soo aragnay, ku noqnoqod iyo iskaashi wadareed. Mawduuca markaa laga hadlayo iyo xarafka qaafiyaddu waa joogto. Wuxuuse ruux waliba u madax bannaan yahay ra'yiga uu ummuurtaa ka qabo.

Waxaan tusaale ahaan u soo qaadeynaa su'aalo iyo jawaabo dhex maray niman la [kala] dhihi jiray Cali Culusow iyo Axmed Xeyle, kuna saabsanaa sifeyn gabdheed. Cali iyo Axmed waxay ahaayeen isku jilib ayaa la yiri. Waagii dambe Axmed ayaa qolo kale gabar ka soo guursaday. Markaas Cali ayaa Axmed u jeedihey su'aal ku saabsan sida ay gabadhaasi u eg tahay mar ey ku kulmeen goob shireed. Cali ayaa hadalkii billaabay oo Axmed ku yiri:

Naagtaad aroostay Axmadow,
An ma aqaane ii amaan.

Axmed asagoo su'aashan ka jawaabaya ayuu isku dayey in beyd keliya ku soo koobo amaanta sifeynata gabadha. Wuxuuna yiri:

Anshax, adeeg iyo aqool (maamul),
Iin looma helo inantaas!

Beydkani wuxuu ka warbixinayaa in gabadha uu Axmed guursaday ay tahay mid anshax badan, hawl kar ah, maamulkana aad ugu wanaagsan, loona heli karin, haddii dhan kasta laga eego, wax iin ah. Markuu Axmed intaa yiri waxaa goobtii ku soo tallaabsaday Cali, yirina:

Intii darrayd ogaanaye,
Yey u egtahayoon aqaan?

Qodobbadii muhiimka u ahaa fiicnaanta dumarka waad noo sheegtay, ee bal ka warran xagga quruxda, iina sheeg ruux ay u eg tahay oo aan garanayo, [ayuu Cali leeyahay]. Axmed ayaa hadalkii qaatay, wuxuuna yiri:

Inta ku nool adduunyadaan,
Wax u eg lagu arkimaa!

Axmed wuxuu hadalkiisii ku soo koobay inaan koonka laga heleyn ruux xagga quruxda kala mid ah gabadhaa uu guursaday, gaarahaan inta maanta nool, loomase war hayo wixii dhintay iyo waxa dhalan doono. **Ruux** inantaa shabbaha dunidaba ma joogo markuu Axmed yiri, ayuu Cali ka fii'iideystay, wuxuuna yiri:

Umaba eka aad**migaan**,
Ma eedaa mase waa amaan?

Cali wuxuu beydkan ku dalbayaa in loo caddeeyo gabadha la yiri wax u eg la heli maayo, ma waxaa: way ka wada fool xun tahay, mase way ka wada qurxoon tahay? Su'aashani waxay Cali dhaxashiisay in la hujummo, lana siiyey digniin kama dambeys ah, waxaana la yiri:

Ushayda waa idman tahoo,
Afkaan fudud edeb u yeel!

Baydkan waxaa Cali loogu sheegay inuu Axmed gacan fudud yahay xagga dagaalka, sidaa daraadeed waxaa la yiri iska edeb AFLULATADA aan loo dul qaadan karin. Intaa ka dib, Cali wuu isceshaday, wuxuuna hadalkiisii ku gunaanaday:

Ulootan kuuguma imaan,
Afkayga xunna waa edbaa.

Beydadkan ay isdhaafsadeen Cali iyo Axmed, waxaan ka faa'ii-deysan karnaa inta meelood oo laga raadiyo marka la baadi goobayo amaanta gabdhaha iyo qodobbada aasaasiga ah ee sifeynta. Waxaa kaloo nooga muuqanaya beydka Cali inuusan ruuxu ka run sheegi karin waxa uu jecel yahay amaantooda, maadaama uusan arki karin xumaantooda ama dhaliilahooda.

Sidan waxaa noogu idil tusaaleytii mawduucyada xiisaha leh ee Shiribka. Dantu waxay ahayd inaan [soo] bandhigno murtida Shiribka, annagoo umuurtaa u adeegsannay beydad xul ah, ayna curiyeen laashimiin Shiribka ku xeel dheer.

Sidaan horeba u xusnay mawduucayada murtida Shiribka kuma koobna inta aan soo bandhignay, wuxuuna mid waliba leeyahay murti baaxad weyn oo aan la tirakoobi karin. Haddaba, waxaan qeybtan ku barannay xeeldheerida murtida Shiribka iyo sida ay ugu xiran tahay mawduucyada suuganta.

III

KAALINTA SHIRIBKU KAGA JIRO SUUGAANTA

Furuucda **Suugaanta Soomaaliyeed** mid waliba wuxuu leeyahay miisaan u gaar ah oo luuqdiisu ku saleysan tahay iyo degaan laga yaqaan, loona aqoonsan yahay. Haddaba, **Shiribku** wuxuu ka mid yahay furuucda beydadka gaagaaban, jaantana ku socota, hannaan-keedana loo adeegsado fulin wadareed oo aad u xiisa badan. Wuxuu leeyahay luuq iyo jaan ay barashadoodu sahlan tahay, marna aan laga xiisa dhaceyn.

Intaa aan xusnay waxaa **Shiribka [u]** dheer sahlanaanta xifdinta beydadka, taasoo ay u sabab tahay koobnaantoodu. Beydka shiribku wuxuu ka kooban yahay laba lugood oo min siddeed almood (syllable) ah. **Waagii***suugaanta layskugu gudbin jiray xifdinta kaliya, xilligii ka horreeyey qoraalka af-**Soomaaliga**, **Shiribku** wuxuu ka mid ahaa furuucda suuganta ee sida sahlan layskugu gudbin jiray. Taasi waxay gaarsiisay inay bulshooyin fara badan, gobollo kala duwanna ku nool, ay wadajir u bartaan.

Waxaa la aaminsan yahay inuu **Shiribku** ka mid yahay furuucda asalka u ah suugaanta, lagana yaqiin dalka oo dhan. Taas waxaa daliil u ah in ilaa maanta uu magaciisu ka nool yahay gobollada dalka intooda badan, inkastoo lahjad ahaan loogu dhawaaqo laba siyood oo kala ah: **SHIRIB** iyo **SHIRBO**.

Gobollada maanta laga qayaan waa intii aan hore u sheegnay, oo kala ah:

7. Shabeellaha Dhexe,
8. << << Hoose,
9. Hiiraan,
10. Banaadir,
11. Galgaduud **yo**
12. Mudug.

Bulshada goballadan ku nooli si jamac ah ayey Shiribka ugu
dhaqantaa, ayidoo aan loo kala saarin dhallinyaro iyo culimo iyo
caame.

Kaalilahaan Shiribku wuxuu fuliyaa doorka qiimaha badan ee aan
soo sheegnay, qaabka guud oo suugaantana wuxuu ka galaa faraca
JAANTA oo ah HEESAHA oo markooda u kala kacaya Hees-
Carruureed, Hees-Hawleed, Hees-Cayaareed iyo Hees-Masraxeed.
Shiribku wuxuu ka tirsan yahay bahda Hees-Cayaareedka markii loo
sii fac tiriyo, wuxuuna markiisa u kala kacaa noocyadii aan kor ku
soo xusnay.

GABAGABO

Mawduuca aan buuggan qalinjebinta u doorannay wuxuu ku saabsan yahay **Shiribka**. Wawaanaa baaristayadan ku soo bandhignay qodobbo la xiriira noocyada iyo murtida **Shiribka** iyo kaalintiisa suugaaneed. **Haddaba**, gabagabada qoraalkani waxay si kooban akhristaha ugu gudbineysaa baarista mawduucan aan ka kororsannay. Haddii aan u degdegno, waxaan qiri karnaa inaan barannay inuu **Shiribku** ka mid yahay cayaaraha farxad abuurka leh, nooc ahaanna uu koobayo MAAD iyo MURAAD ama MURTI iyo MAAWEELO hadba tii loo qasdo.

Shirta oo ah cayaarta iyo **Shiribka** oo ah miraha la tirsho waxay isugeyntoodu faa'iidaysaa jimeesi jireed oo aan hannaankiisa laga xiiso dhicin, luuq dhegeysigeedu aad u macaan tahay iyo murti gaagaaban oo xafidaaddeedu sahlan tahay. Waxaa kaloo xiisaha **Shiribka** aad u koobaya noocyadiisa kala geddisan oo u kala kacaya: Shirib **Dheedheer**, Shirib **Gaagaab** ama **Beydaab**, **Shabshable**, **Roroorto [ama] Kablagaab**, **Shirib Shiidle [iyo] Shirib-Reer-Xamar**.

Xagga dhismaha beydadka (verses) wuxuu **Shiribku** kala mid yahay suugaanta kale: Wuxuu ku socdaa MIISAAN iyo QAAFIYAD—aad ayaana loo jecelyahay, loona sharfaa, dadka hibada u leh curuntiisa. Sidaan horeba u sheegnay **Shiribku** kama mid aha cayaaraha munkarka loo aqoonsan yahay.

Beydadka **Shiribka** oo nooc ahaan iyo mawduuc ahaanba aan hore u aragnay waxay laashimiinta ku xeel dheeri keeneen inuu qofku bixin karo (jeedin karo)—hadduu karti u leeyahay—hal ilaa toban beyd. **Waase** inuu golgoldhiggiisa ku caddeeyaa. Wawaanaa xeer ah inuu ka horreysiyo beyd sheegaya tirakoobka, sida:

(Saddexley)

Saddex walxoodoo siin ku taal,
Saddex kalay ku saan rogaan.

(Afarrey)

Afar walxaad haddaan arkaa
Insiyo jinni ii uraan

Markuu laashinku beydkan hormarsado waxaa xeer ah in la sugo ilaa uu ka dhammaysto tiradii uu *sheegay, wuxuna xaq u leeyahay ayaa la yiri inuu raacsado beyd kale oo khatin ah ama dabool (aambur) loo yaqaan.

Dhanka kale, waxaan baaristan ku ogaannay inay baxsatay murti fara badan oo shiribleydu curisay, **kuwaasoo** kala ah qaar la illaabay iyo qaar ay dhinteen dadkii yaqin. Haddaba, haddii aan qiimeynay murtida dhaxalgalka ah ee uu **Shiribku** leeyahay waxaan qireynaa inuusan mudneyn in la dayaco, sidaa darteedna waxaan soo jeedineynaa talooyinkan soo socda:

5. Inay hay'daha cilmi**baarista** dhaqanka, sida Akadeemiyada Cilmiga iyo Fanka, ay ururiyaan murtida **Shiribka**;
6. In shiribka lagu daro buugaagta waxbarashada, maadaama ay ardadu si sahlan u qaybi karaan, murti qaaye lehna ay ka kororsan karaan;
7. In ardada la baro noocyada **Shiribka** ama **Shirta** ee munaasabadaha waaweyn ku haboon, sida **Shabshabla** oo ay **[Wasaaradda]** Waxbarashadu hore uga hirgelisay mahrajaanyada iyo **Rooroortada [ama] Kablagabta** iyo noocyada kale ee hirgelintoodu sahlan tahay, kaalin weynna ka qaadan **kara** xagga dabbaaldegyada.
8. Ugudambeystii, in si dhab ah loo baaro taariikhda **Shiribka** oo la aaminsan yahay inay aasaas u tahay taariikhda **Suugaanta Soomaaliyeed**, maadaama la hayo raadad na baraya inuu ugu fil weyn yahay cayaaraha hiddaha.

Waxaan ku kalsoonnahey inay baaristan kooban ee qalinjebineedi wadda u furi karto, raadraacna u noqon karto, hawlaha horumarinta **Suugaanta Ummadda**. Waa tilmaan sugar oo hagi karta cilmi**baare** kasta oo daneynaya **Shiribka** iyo macluumaadka la xiriira.

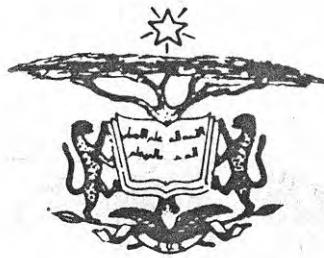
Waxaan rajeyneynaa in baarista **Shiribka** ay aqoonyahannada Soomaaliyeed halkaa ka ambaqaadaan si loo hanto qoraal cilmi ah oo la xiriira mawduucan **Shiribka**.

RAAD-RAAC

Sida runta ah ilaa maanta ma jiraan qoraallo la tixraaco oo hore looga soo saaray **Shiribka**, sidaa darteed maclumaadka baaristayda waxaan ku helay wareysiyo aan la yeeshay aqoonyahanno iyo odayaal waayo’arag ah, waxayna kala ahaayeen:

4. Xuseen Sheekh Axmed “Kaddare”
5. Aabbahay Maxamuud Maxamed Xaayow
6. Cali Maxamuud Xasan

Qalinjebiye:
Caasho Maxamuud Maxamed

JAMHURIYADDA DIMOQRAADIGA SOOMAALIYA

Jaamacadda Ummadda Soomaaliyeed

KULLIYADDA LUQADAHA

BUUGGA QALIN JEBINTA

EE

SHAHAADADA B. A. DEGREE

MAWDUUCA

SHIRIB

QALINJABIYE

LATALIYE

Caasha Maxamuud Maxamed

Prof. Maxa'ud Maalin Cumar

A handwritten signature in black ink, likely belonging to Prof. Maxa'ud Maalin Cumar.

HORDHAC

Buuggani waq Cilribacris qalinjibineed wuxuu naxduuciisu ku saabsan tahay shiribka. Qora Ha. Buuggani wuxuu u qeybsan tahay sadex qeybood oo kala ah:

1. Noocnada Shiribka,
2. Murtida Shiribka iyo
3. Kcalinta Shiribka kaga jiro Suugantaa U adda.

Saddexdaas qeybood waaqay tii liba ge neesaa ujeedada ay lu magacaabbaan tahay, una neesleyaa si sugar oo tirra c mudan. Qeerridde Noocnada iyo tusaalooyinka Murtida waxaa intaba loo addegsanayaar beedad xul ah oo ujeeddooyinkans fuliaya.

Buugga qeybtiiise sadexa d waaqay tiliran sugar ka bizineysa. Kcalinta uu shiribku kaga jiro suugantaa ~~markii~~ Urnadda xogga qiiroha.

Ugu dambestii, waxaan murti koobka naxduuca n si kooban uga hele, nac gabgaboda buugga, waana qoratal hor iyo dib isdheeli tiraya markii laga eego xogga cilini barrista.

Qalinjibiye: Caasha Maxamed

L A H A D H A Q

Waxaan mahadnaq miyad ah ujeediyay Prof. Maxamuud Daalim Cumar oo iga kaaliyeey Qornalka Buuggan qalinjibinood, hi noqoto xazga hawaaankha guud, hese noqoto magac isku tirkha weorcha iyo ugu danbestii sugidda nocluunadda la xiriira nowdureen Shiribka.

Marka xiga waxaan u mahadnaaqaa J/le Xuseen Sheekh Axmed (Kaddare) oo si hagar la'aan ah ii ga kaaliyeey baarista Shiribka.

Ugu danbeystii waxa n u mahadnaqaya **Dr. Mohamed Maxamuud** oo iga kaaliyeey Rogidde iyo gaabka guud iyo J/le Xaseen Sheekh Axmed Muur oo Iga Kaaliyeey dhinaca Garaaccidda Buugya kaalin mug lehna ka qantay soc bizidde Buuggaan isla markaana u huray waqtigooda ga liga ah.

Qalinjibiye: Cawsha Maxamuud Mohamed

T U S M O

ARAR

MAHADHAQ

TUSMO

I. NOCCYADA SHIRIBKA

- SHIRIB DHAADHEER
- SHIRIB GAAGA B
- SHABSHABLEY Y
- ROOROCRAO
- TACDAAD

II. MURTIDA SHIRIBKA

- GUUBAABO IYO TUSAALOOINTI
- DIGASHO IYO FA H
- CAAM

III. KAALINTA SHIRIBKA KAGA JIRO SUUGA ITA

- SIDA LOO ADEEGSADO SHIRIBKA
- GOBOLLADA UU KA MIRGAIAY

IV. GABOGABO

TERAAC.

(1)

SH I RI 3

Kowduuoan ku saabsan shiribku wuxuu si gaar ahaanoed u tilmaamayaa Cayaar murtiyeed aad u da' weyn , waageedii horena ka hirgashey dalka intiisa badan . Naanta waxay nolosheedu ku soo hartay gobolada Banaadiir , labada shabeelle iyo Hiiraan . Cayaartani waa mid uu ragga oo dhami ka qeyb galoo da' kasta ha ahaadee , darajo kastana ha lahaadee .

Waxaa rasmi ahaan fulinteeda kaga qeyb qaata dhallinyarada ,Waayee-lka iyo xataa culimada.Ma aha oayaar loo aqoonsan yahay inay tahay mu-nkar ama maad midna . Dumarku waxay kaga qeyb qaataan mashxaradda iyo iyo dhageysiga .

Cayaartani waxay hoostimaadaa ama ay ku dhisan tahay qaybo iskaabaya oo kala ah "Shir" iyo " Shirib" .

Shirtu waa jaantaa hannaansen oo ku socota qawaamiin u gaar ah waxayna leedahay noocyoo kala duwan , kallana da' weyn . Qaybta labaad ee Shiribka waa lagu magacaabo waana faro asal ah ee tixda suugaanta mid ah , luuqdiisana la sooto qaabka jaanta shirta . Sida la ogsoon yahay noocyada shirta waxaa asal u ah qaabka jaantaa luuqda shiribkuma waxay raaodaa isla qaabkaas sidaan horeyba u sheegnay .

Waxaa xusid mudan in erayga "Shir" oo aan qeexnay naonihiisa cayaar arced maanta loo adeegsado ujeeddo kale . Golayaasha ama gudiyada tashanaya ama showraya ayaa la yirachdaa way shiricyaan ,taasoo

-na bareysa inuu ereygani leeychay macno labaad . Mar kale ayuu ereygani yeelanayaas macno Baad , woana marka laga dhigo fal amar , sida goofka shir , taasoo ka dhigan ood ama gidaar ku waareeji si aan loo gelin , sabab kasta ha ahaatee . Fal amarkan waxaa ka timaad ereybixinta ah " Shirmo" oo ka dhigan neel aan la ogoleyn in la gale

Goobta shirta waxaa loysku dhaafsadaa shirib koobaya moowduucyada loo adeegsado tixda suggaanta oo dhan , haddii laga reebo suugaanta xodxodashada oo gobolada qaar looga yaqaan "Maoriifo" taasoo anshax ahaan aan ku habooneyn goloyaasha hoocaa ah , maadaama ay tahay sir qalii ah , kana dhaxeysa rag iyo dumar .

Dulmarkani koobahi wuxuu filrad tixraam mudan naga siinayaq qeybaha shiribla , waxaana marka u gudbeynnaa noocyadiisa kala gedisan iyo muutida ay xambaarsan yihiin .

Noocyada shiribku waxay asal ahaan ka koo kala jeedaan labameelood oo tan hore tahay xaaled degaan oo la xiriirta dhaqan hoosadyada kala duwan ee bulshada . Tan labaad waxay iyadu ka timaad horumarka shiribka oo dhowr xilli kaddibba la soo saarayey nooccusub oo ka duwan , kana xiisa badan kii hore .

(3)

Noocyada shiribka ee lagu hantayé sababaha aan soo sheegnay waxaan si qeexen oo dhantaal la' uga baran doonaa qodobeda soo soode :-

I

NOOCYADA SHIRIBKA

Curashada noocyada shiribka waxaa loo aaneeyaa dhaqan hoosaadyada degaanka iyo horumarka ama koritaanka garaadka dadweynaha oo - labaduba cilmi ahaan keenaan kala duwanaanta iyo horumarka dhamada bulshooyinka . Haddaba aan si dhigbna u fiirino noocyada shiribka oo sababahan ku dhashay horeyna aan u xusnay inay ka jiraan gobollada bonaadir , labada shabeelle iyo hiiraan .

Haddii loo sii gudo galoo qeexidda ana meebleenta noocyadan waxaan hejeynaa in mid maliba uu dhaxeyso u yahay gobolka laga yaqaan , waxaase jiyaduna xusid mudan in meeleynta noocyadan ay leedahay qaab qabiil oo si dhib yar uga dhashay isku xirmaanta iyo dhaqan waddaagga xubnaha bulshadaas . Waxaa caagli gal ah inay isasaameyn weyn ka dhaxeyso gobolada isku xuduudka ah gaar ahaan kuwa uu dadkoodu leetahay xiriirkha dhalasho

Tilmssmhsn aan xusney guud ahaan wey isla qabaan cayaaraha ummadda , wuxuuma qiimahooda ku kala sareeyaa hadba inta gobol ee cayaartaa laga yaqaan , inkastoo ay joogto tahay tixgelinta hannaanka ay cayaarwaliiba gooni ahaanteeda u leedahay .

(4)

Mar Islaa waxaa n dib u fiirineynaa qabka shirta iyo shiribka oo ka abuurmo dhaqan hoosaadyada deejadalka , laasoo u kala kacaya qaab shireed ku magacaaban qabiil , sida :- Shirtii reer hebel iyo qaab shireed dhexeys ah oo ka dhaxeeya dhowu qolo . Caynaraaha kai tilmaaman qabiilkku ma laha dhadhan qabiilnimo oo saameynaya midnimada ummadda .

Waxay aragti ahaan ku kooban yihiin magac gaarahaaneed ee ciyaartaa - loo yaqaano , mana laha raad reeb xax isdheereysiinaya xubnaha bulshada . Qaab shireedka kale wuxuu asagu la soodaa korintaanka garaadka xubnaha bulshada oo uu saameynayo isbedelka xilliyada . Noocyadani waayay u soo baxaan si isdabajoog ah , waxaana ourintooda hoggaamiya dhallinyarada oo mar walba ku dadaasha inay curiyaay habciyaareed kii hore ka xiisa badan . Sidaas waxaa lagu hantay Taodaadda oo waageedii hore ku soo baxdey munaasabad la qiimeeyo , ahna duco la raaciyo marka la gowroco xoolaha alla bariga oo ayan ku jirin riyaha iyo - Idhuu . Taodaadaan ka hor waxaa la yiqiiney "Shirib Dhaadheer" oo ahnooc aan lehayn munaasabad gaar ah , laguse fuliyo - kullamada , waxayna isaga iyo taodaadu noqdeen laba nooc shireed oo lagu mada dhaqmo , laakiinse uu mid waliba leeyahay munaasabaddiisa . Killigaa ka-waxaa si isdabajoog ah u soo baxay noooyo kale sida :- Shirib-gaagaab , Shab-shable , Rooroorto I.W.M.

(5)

Nooyda aen xusn y wazaa bebbor sooda shiribka benadirige oo u gaar ah Reer xamarke , cyne caynaraan waqtiga dab shidka oo ay u dabsidaan senadka neyruuska . Wazaa kaloo shir reer xamarke la jaad ah shirib shiidkha oo xarruntiisa tahay magaalada jowhar iyo tuullooyinkoeda gaar ahaan kuwa la xiriire wabiga jiirmkiisa illaa balaade . Shirib shiidluhu wuxuu u sii kala kacaa laba jaad oo midka hore lagu fuliyo kullen ama fagaaro loo dhan ychay , mifka kalana wuxuu ka ka kooban yahay guri iyo golol , waxaana ka qeybqaata dad kooban .

Noocaan dambe wazaa kaloo loo yaqaan "Gambaraale" waxana sidiise loo addoogsadaa inta badan ammaanta gabdhaha .

Taariikh ahaan gambaraaluhu waa shirib aen xirneyn fullin kooxeed , oo laashin kasta uu ka tirin karo meel kasta iyo waqt kasta .

Wuxuu gambaraaluhu ka mid yahay nooyada sungaanta oo aad u faoweyn leysuguuna tabiyo sida gabayada oo kale .

Wazaa kaloo iyaduna jirta caynarta loo yaqaano gabley shimbir inay magaoaan waqt i ded u dhow horatay ~~ih~~ ay shaboolada hoose ay ugu jirto kaallinta shiribka . Caynartani wazaa zed looga yaqaen laga billaabso kurtunyaarey illaa baraawe .

Marka shir chaanta loogu dhaqmaayo wazaa caynartaane ka qeybqaata dhalinyaro iyo waayeel , lackiin noocooda dambe ee loo yaqaanno gableyshimbirtu wuxuu u gaar yahay dhalinyarada , waxaana markan la garsiiyey heer qaron .

(6)

Noocyada shiribka oo xusidda u galma waa inta aac hor ku sheegney ,

waxaase jira furuuc yar yar oo aac sidan u dad bedneyn .

Noocyada shiribka oo aan nowdaaucan luu xusno waxay mid waliba leedahay luuq iyo jeen u gaegr ah , magel iyo muuqael chaana uga duwan kuwa kale . Run chaantii ma heli korno taariikhda uu nooo waliba soo boxay naadoonaan aacn lahayn qoraalo hore oo shiribka si cilmi ah uga hadlaya waxaase nasiib wanaag ah ihuu yahay cayaar maahtaa nool oo aac tirmin inay taranto moahee .

Shiribku wuxuu leeyahay murti beyd-gaab ah oo si shhlan loo curin - karo iyadoo murti xeel dheer lagu cabircayo , islamarkaana si sahlan loo xafidi karo , kana baxsan karta heddaan lagu fara addeygin .

Murti kasta guud ahaan waxaa xiiso u yeela munabsabado ay la xiriirto ama ujeeddada ay luu saabsan tahay , shiribkuma waa la mid .

Ximbaha bulshada sidii mahnachda oo kale ayey u xafideen shiribkasta oo ka hadleya dhaedo taariikhii ah ilaa ey marka danbe la illaabo muuxii curiyey , ayna ka mid noqdaan suugaanta dadwoynaha .

Horey ayaan u qeexnay macnaha shir iyo shirib , ha noqoto sidey isu koobayaan iyo shuruuddaha ishukirhaanta hannaankooda guud .

Waxaa kalooyaa aac qeexnay kuwa ugu caansan noocyada shiribka iyo meelcha iyo gobolada looga dhaqmo haatamma waxaan u gudbeyhaa murtida uu nooc walba leeyahay si loo aqoohsado miisaankiisa gaar ahaaneed ama hab dhiskiisa . Waxaan murtidaan u bandhigeynaa sidey u qeybsan yihiin una kala horeeyaan noocyada shiribka . Ka hor intaanan guda ~~għidha~~ qeezidda murtida aac marka hore isla garanne inay noocyada aac horey u xusney ay ukala horeyn doonmaan sida soo socota ;+

- 1- Shirib dhaadheer
 - 2- Taaddaad
 - 3- Shirib gaa-gaab (Beydgaab)
 - 4- Beyddheer (Roooroorten)
 - 5- Shabshabley (Goblagab)
- 6*

Shantaan nooc waa laga wada yaqaan gobollada aen kor ku soo xusney inkastoo nooca ugu horreysa uu taariikhda ku harey , oo fulintiisa dh-alinyaro iskuba daayee uu wanyeelkiina ka faralaabtey .

Muddo dheer ayey bulshodu ku soo dhaqmoysay noocan ah "shirib" "dhaadheer" ilaa markii dambe laga xiiso dhacay , loona jeestey noocyada cusub ee laftooda ku soo baxay sida aen u kala horreysiiney .

Kooxda kale oo aen halkan ku xusney wan shiribka reor xamarka oo isaga ku kooban magaaloo yinka xamar iyo marka iyo nooc kale oo loo yaqan shirib shiidsha oo asaga na ku kooban magaaloo inka Jowhar iyo tuullooyinka u dhow qaarkood .

Suggidda qeexidda noocyada shiribka ee aen siyaabhe kale duwan u xusney waxay noo schleysaa garashada murtida shiribka oo ah farac sugineed aen dalka oo idil laga oqoon . Haddaba , nooca ugu horreysa - waa shirib dhaadheer oo ku dhaqmidiisa ay hakatay waqtii harten laga jooggo 120 sano , waagiisa horeyaa laga yihiiney ilaa galbeedka Somalia . Noocaan waxaa loo aqoonsan yahay Aabihii noocyada shiribka , waxaan laga dhakleg murti xusnus-roob leh , Murtida qeybteed hore waxay ku saabsan tahay tussalooyin hooten oo aen ku baraneyno noocyada shiribka , kaddibna waxaan u guud doonhaa nowduucyada guud ahaan shiribka loo zdeegsado .

(8)

1. Shirib dhaa-dheer :-

1. Dugaag iyo duunyo ,
dadkaa saddeexeyaa

Duullaan la arkeyne ,
dahsoonna ma diidin.

2. Dugaag iyo duunyā
dadkey dibci dhaamaan .

Dugow iyo naalma ,
dagaal kuma fionna .

3. Nin diin & deeq leh ,
dadaal umu laabna

Hadow dad lahayn se ,
daneer dhiintey waaye .

Beydka noocaen sh waxaa loo yaqaanaa afer lugood , suugaanta ay beyd-koedu ay qabkun u dhisanyihiinna waxaa loo yaqaen beyd-dheer , wazma halka uu ka soo geedo magaca shiribkan .

Dhanka kale , waxaan tusagle usoo qaadanay saddex beyd oo murtida iyo qaaifiyadda ka sakow , aan ku baraneyno miisaanka shirib dhaa-dheer .

Qaaifiyaddu waa xarafka ay ku socoto shiribka tixdu , miisaankuna was-xadka dheeraanka beydku .

(8)

2. Tacdaad:

1. Dadyo duunyo,
Waw durraamo.
2. Waa tacdaade,
Hayga toosto,
3. Cadawgayni,
Ha cabaado.
4. Barya beerba,
Waw barwaago.
5. Aammintaynu,
Aqbal waaye.
6. Qalbigaynu,
Ismaa qoomo.

Tacdaaddu waxay ka mid tahay tixaha beydgaabta ah, waxaana loo adeegsadaa oo ay u gaar tahay marka la gawraco koolaha mawtakaalka ah ee tolku u dhan yahay ee loo yaqaan kulanka, sidaan hore u sheegnayna arigu kama mid aha (riyaha iyo idahaba). Shiribka noocaan ahi wuxuu ku saabsan yahay duco keliya, wuxuuna dhaccaa marka la gowraco awrta iyo dibida kulamada.

(10)

3. Shirib Gaagaab.

1. Muxamed maalintii Beder,
Malaa'igow maciin ahey d.
2. Afar lugoodle aaddnigu,
aqligow ku adeegsadaa.
3. Abooto koris aabbahiis,
Hadduu arkow aqoonsandaa,
4. Af ilka beeley axmadow,
waa aqlaan udbo laheym.
5. Waxaan agaasimoo idil
Inshaa'all-yaan iraa.
6. Maydu waxay milacsataa,
Midigta lagu milkijaa.

Beydadka shiribkani waxay ka mid yihiin tixda uu dhererkeedu meel dhexaadka yahay, mana laha gaabida loogu magac daray, waxayse tilmaantani ka timid ayaa la yiri noocii la yaqiin xilligii hore ee midkan ka horreeyey ayaa ka dheeraa xagga jaan-ridka iyo xagga beydkaba. Haddaba, haddaad odayaasha wareysatid amaba aad ila shirtan daawatid waxaad xaqiqsaneysaa inuu noocani qaadan karo labada tilmaamood oo kala ah "beydgaab" iyo "Jaangaab".

Dantu ma aha, sidan horaba u sheegnay, inaan fasirno ulajeeddooyinka ee waa muujinta miisaanka oo ke-liya, waxaysa iyaduna imaan doontaa marka aan guda galno qeexidda mawduucyada murtida shiribka.

Noocan ah "Jaangaabta" haddii aan ugu magac darno shirta, ama ah "beydgaabta" haddii aan ugu magac darno shiribka, waxaa lagu tilmaamaa inuu aad u cimri dheer yahay, aadna u hirgalay, marna aan laga xiisa dhicin. Gobolladii aan sheegnay oo dhan waa laga yaqaan, qaybaha bulshaduna uma kala haraan, sidaa daraadeed ayuu ku sifoo-bay udub-dhexaadkii shirta ama shiribka.

4. Roroorto (Beyd-dheer)

Siyaabo kala duwan ayuu u sheegaa magaca iyo luuqda noocan, haddiise aad si dhab ah u dhuuxdid waxaad heleysaa in isla beydadka shiribkan laba siyood loogu luuqeeyo. Luuqda uu waagiisii ku billawday wazay ahayd mid dabacsan oo loo jijiidayo sidii noocii hore oo loo yaqiin "shirib-dheedheer", luuqdiisa dambana waa mid fudud oo la boobayo iyada iyo Jaanteedaba. Dhanka kale, noocani wuxuu miisaanka kala mid yahay noocii asaga ka horreeyey ee ahaa "beydgaab".

Haddaba, labada jaad midka dabacsan waxaa lagu magacaabay "beyd-dheer", midka fududna waxaa loogu magac daray jaantiisa oo waxaa loo yaqaan "Roroorto", waana magaca aan qoraalkan u doorannay annagoo u arkeyna inuu yahay magac gooni u taagan, macnihiisuna ay daboolayaan habka ay u dhisan yihiin jaanta iyo luuqda shiribkan. jaantiisu waxay u dhacdaa degdeg isdabajoog ah, luuqdana waa la boobayaa, sidaas ayuuna ku hantay magaca "Roroorto".

Shiribkani waa mid aad u xiisa badan, waxuuna miisaanka beydadkiisu u dhacaan sida soo socota:

1. Axmadoo iftiinka jooga,
Igaarkiinnii looma aarin.
2. Baraf waa biyo magaalo,
Nin bartaana boodi maayo.
3. Bushi meyd og baanamaayo,
Bal ganleyna birlab maaha.
4. Miirku madaxow galahe,
Majahaan ordaaya maaha.
5. Mayay roob ma buuxsho maalis
Macbuudaase maamulaaya

Sida lagu yagaan furuucda suugaanta inteeda badan ayey roroortaduna la wadaagtaa. Taasi wakay tahay in isla beydku asagoo aan luuqdiisa la beddekin misaankiisu isdhimo alan (syllable) keliya. Sida runta ah qoraalka tixda waxaa lagu gartaa MIISAANKA, luuqdase waxaa lagu garan karaa maqal keliya, sidaa daraadeed, way ku adag tahay qofkii aan aqoon hore u lahayn inuu beydadka qoran luuqdooda garto. Waxaaba jiraan furuucda suugaanta qaarkeed oo beydadkoodu isku miisaan yihiin, luuqdooduna kala duwan tahay.

Haddaba, haddii almahooda lagu miisaamo waxay u kala kacayaan siddeedley (siddeed almood) iyo toddobaadley toddoba almood), waxaanna tusaale kooban ku soo qaadaneynaa toddobaadley, maaddaama aan hore aragnay siddeedley.

1. Ninkii salaandyo soon leh,
saciiro seexamaayo.
2. Ninkii la gacmo gooyo,
gaashaan ku gambamaayo.
3. Rasaas nin soo ridaaya,
saw rabo ha u roogsan.
4. Nin duubanya nin diin leh,
waa dawladaan deb haysan.

Sidaa waxaan ku barannay nooca la yiraahdo BEYD-DHEER oo luuqdiisa la casriyeyey, laguna magacaabay ROOROTO, kaddibna la sii fududeeyey luuqdii iyo miisaankii beydka Rooroortada iyadoo laga dhimay alan (syllable).

Rooroortadu waa nooca shirta ugu xiiso badan, waxaana loo adeegsadaa xagga kicinta dhallinyada iyo farxad muujinta.

5. Shabshable (kablagaa)

Noocan loo yaqaan shabshablaha waxaa soo saaray nin cayaarc ahaa lana dhihi jirey Cali Bariise, oo reer Jawhar ahaa. Shabshabluhu waa shir jaanteedu aad u macdahay, una hannaansan tahay, casriyeynta shiribkana waxay ka galeysaa jagada labaad. waxay ciribsatay ama ku xigtay Rooroortada. Jaanta shabshabluhu ma ahan mid sahal lagu baran karo, ee waxay u baahan tahay tababar dheeraad ah.

Waqtigii la soo saaray cayaartan waxaa laga joogaa qiyas ahaan 70 sano, dhawr kal ayaana jaanteeda la casriyeyey, waxaase ugu xiisa badan uguna dambeeyey jaanridka loo yaqaan kablagaa.

Shabshablaha waxaa degaan saldhig u ah degmooyinka Jawhar, Cadale iyo Aadan Yabaal, beydadkiisuna waa laba luqood ay luuqdoodu aad u macdahay, wazayse miisaan ahaan u dhacaan sidatan:

1. Cirka caadkaa u cambuar ah,
Carradaan eebvana cawska.

2. Nin faciis reebay ma fiicna,
oo fadhiid geel furamaayo.
3. Ninna shaarkaa ku yaraaday,
Ninna shaahaw shuba waayey.
4. Dad islaameed dulmi maayo,
Dembigaygaana i deeqa.
5. Nin isfaanshaahu ma fiicna,
oo faqir geel kuma foorsho.
6. Bun bakhil baahi ma reebo,
oo bidaar sooma barraahdo.
7. Nin hashiisii cadaw heysto,
Hootadiisaa ka horreysa.
8. Dad heshiisaa isku haaya,
haanta saabkeerana heegta.
9. Muftiyaa diinta macneeya,
oo nin moogaa mas la dheela.
10. Sakhi naar saan dhigi maayo,
waa sagaar qool laga siibay.

11. Dad xasdooyoo xamaaaya,
isxadaaya xamar jooga.
12. Dad waxaa iila dabbaashan,
Ninkii diidaaya dukaasha.

Murtida shabshabluhu aad ayey u xiiso iyo
fara badan tahay, kana nuzur badan wax tu-
saale looga dhergi karo, waxaysa nala tahay
inay beydadka kor ku xusani noogu filan yi-
hiin inaan wax ka garanno miisaanka shab-
shablah, nana dareensiya qota dheerida
murtidooda.

6. Shirib Reer Xamar

Shirib reer xamarku inkastoo uu leeyahay hannaankiisa gaar ahaaneed, wuxuu xagga miisaanka kala mid yahay, kase luuq duwan yahay shabshablaha.

Waxaa kaloo asaguna la miisaan ah shirib shiidlah, waxaan markii taariikhdooda dib loo jalleeco xaqiiqadu u muuqataa in shirib reer xamarka iyo shabshabluhuba ay farac ka yihiin shirib shiidlah. Inay umuurtu sidaan tahay waxaa u daliil ah ninkii shabshablaha curiyey, Cali Bariise, oo qiray inuu qaabka shabshablaha ka dheegtay shirib shiidlah, yirina:

Shirtan shiidlaa laga keenay,
oo shan daawaan (fasal) ka shaqeeyey.

Dhanka ~~Jale~~, waxaa la agoonsan yahay inay bulshadu webiyada ee beeraleyda ihi ka da' weyn tahay tan magaalooyinka, iyadoo weliba la qirsan yahay inay cayaaraha hidduhu asal ahaan ka soo jeedaan bulshada reer miyiga ah ee ayan ka mid ahayn dhaqanka magaalo oo u badan wax shisheeye looga dayday, ayna u macquulsan yihiin kuwa la xiriira horumarinta nolosha.

cabbireyso nolol bulsho beeraleey ah. Waxaa haddaba lagama maarmaan ah tusaale noo xaqijiya inay umuurtu sidan tahay, kaasoo aan u soo qeadaneyno beydadkan:

1. Buun dhabow kaa baqamaayo,
Beerna faankeer biyo waaye.
2. Nin alkuddkayga ~~arkaaya~~,
waa addeecaa amarkayga.

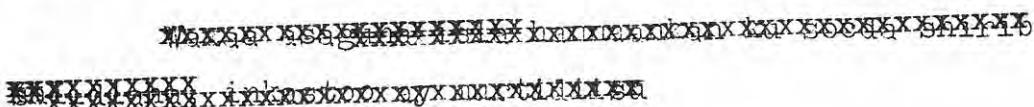
Tusaalooyinkani waxay u dambeeyaan noocyadii shiribka oo aan ka eegeynay dhinacyo badan, una kala qaadnay toddoba jaad oo aan sheegnay magacyadooda, faraqa ay ku kala duwan yihiin, xiriirkka ka dhexxeeya iyo degaannada laga yaqaan, miyi iyo magaalaba. Dantu waxay ahayd inaan noocyada shiribka iyo waxyaabaha la xiriira, kaddibna u gudubno mawduucyada shiribka loo adeegsado ee uu la wadaagsado furuucda kale ee suugaanta.

Farac kasta oo suugaanta ka mid ah waxay Soomaalidu u adeegsataa qodobbo ka tirsan mawduucyada suugaanta, sida: faan, amaan, caay, guubaab, digasho, IWE. Shiribku wuxuu caan ku yahay mawduucyada ku habboon in fagaaro laga jeedijyo.

Haddaba, waxaan u gudbeynea tusaalooyinkii shiribka reer xamarka si aan u baranno hannaankiisa gaar ahaaneed iyo xiriirkii uu u la leeyahay furuucda kale xag mii-saan iyo xag luuqeedba, waana sida tan:

1. Muqdishow waa nadaxaygii,
Majahaygaa marka jaalla.
2. Lamagoodlaa i labaaya,
waa liqaahii iga leexo.
3. Dulmiloobaa i damooday,
sidii diiqaan ugu duufay.
4. Iikar nuur waa umashooday,
Aan agtiis laysku imaannin.

Murtida beydadkani waxay cabbireysaa nolol bul-sho degaan magaalo, waxayse sidaan horaba u sheegnay la miisaan yihiin shabshable. Maxayna nala tahay inay noogu filan yihiin tusaale aan ku aqoonsanno qaabka shiribka reer xamarka.

II

Murtida Shiribka

Guud ahaan suugaanta afafka ummaduhu waxay hoos timaadaa mawduucyo xaddidan oo murtideeda lagu gudbiyo. Dhaqan ahaan Ummadahaasi way ku kala tagganaan karaan buuxinta mawduucyadaas taasoo ka imaaneysa hadba sida ay u kala af dheer yihiin. Bulshooyinka raacatada ah ayey **ishu** ku dhaceysaa markii dib loo jalleeco taariikhda suugaanta taasoo ay tusaalooyinkeedu ka muuqanayaan bulshada Ummadda Soomaaliyeed.

Haddaba, si aan u baranno kaalinta uu shiribku kaga jiro furuucda suugaanta, waxaan ku horreyneynaa dulmar kooban, kuna saabsan qaabka gaad ee suugaanta Ummadda Soomaalida. Haddaan uba degdegno suugaanta Soomaalidu waxay marka hore u kala kacdaa "tix" (poetry) iyo "tiraab" (prose). Markii tiraabka sheekoooyinka iyo khudbooyinka loo daayo wazaa sii kala saareynaa TIEDA oo markoeda hore u kala kaceysa "jiib" iyo "jaan". Jiibka waxaa hoos imaanaya wax kastoo uu halheyskoodu jiib yahay, sida: Gabayga, Geeraarka, Guurowga, Jiiftada, Masafada, IWM.Jaanta wazaa iyada hoos yimad heesaha oo dhan kuwaasoo u kala kaca:

Hees-Carruureed, Hees-hawleed, Hees-cayaareed iyo Hees masraxeed.

Sidaa waxaan ku ogaannay abtirsiinada shiribka ama shirta oo geleysa hees-cayaareedka. Hore waxaan u barannay inuusan shiribku ku koobnayn dhallinyarada, jahayna cayaar murtiyeed aad loo xiiseeyo. Sida guud ahaan ay suugaantu u badan tahay shiribku wuxuu ka hadlaa mawduucyo kala duwan, sida: GUUBAABO, DIGASHO, AMAAN, CAAY, HABAAR, DUCO, DIRADIRO, WAANO, FAAN, IWM.

Kawduucyadani wakay u kala xiisa badan yihiin siday u kala waxyeello badan yihiin. Suugaantu waxay sideedaba u badan tahay diradirada, guubaabada iyo digashada la xiriira dagaallada, amaanta gabdhaha iyo faanka. Kawduucyada kale waxaa ka hadla ruuxii ay la soo gudboon-aadaan.

Aan u soo degno qeexidda murtida shiribka annagoo soo qaadaneyna mawduucyada xiisaha badan, sida: GUUBAABADA, DIGASHADA iyo CAAYDA.

GUUBAABO

Waxaa goob shireed ku kulmay qolo sannad hore naag laga dilay nin aad loo jeclaa, welina aan u aarin, diyana ka qadan iyo

qolo ay isdhalyo xigaan, aadna niga careysan falka lagula
kcay qoladan iyo dhaquaq la'aantooda.

Haddaba, ayaqoo guubaabinaya qoladii ninka laga
dilay ayey dhakdooda iska wareysteen, nin ayaga ka mid
ahaa oo aan magaciisa la hayn ajaana yiri:

Dhegtayda kuma dhicine,
Bhiilow caddow dad maw dhinteen?

Isla qoladiisii ayuu su'aalayaa oo leeyahay ninkii
ahaa dhiilow caddow oo la dilay ma loo aaray. Wuxuu hadal-
ka maqashiinaya qoladii ninka laga dilay asagoo ula jeeda.
guubaabo, ogna inaan loo aarin dhiilow caddow.

Waxaa u jawaabay nin isla qoladiisa ah oo nimankaa
aarsawaayey aad u dhaliilaya, eeddana u leexinaya ninka
dhintay walaalkiis, wuxuuna yiri:

Dhiigga dadow dhulkuu nacaa,
Ninkii dhintayna waa dhaklaa.

Beydkan lugtiisa hore wuxuu laashinkani ku cabbi-
rayaa sababeyn dulun ah oo uu ku dhaliilayo ninka la dilay
walaalkiis. Wuxuuna

barayaan inuu ka aarsan karo nimankii walaalkiis dilay,
laakiin uu diiddan yahay dhiigga dad oo dhulka wasakh-
eynaya.

Beydka lugtiisa labaad wuxuu asagana ku cabbi-
rayaa inuu dareenkiisuba ku kooban yahay hanashada dh-
axalka walaalkiis.

Beydadka kor ku xusan waa nooca loo yaqaan sh-
irib gaagaab ama beyd-gaab, waxaanna markan soo qaadan-
eynaa guubaabo kale oo loo adeegsaday nooca loo yaqaan
shabshable. Qolo rag badan laga dilay ayaa markan la gu-
ubaabinayaa, mase hayno curiyayaashii beydadkan. Qoladii
ragga laga dilay ayaa la xusuusinayaa inay horc u dhaart-
een, kaddibna iska seexdeen, waxaana si kababbaadin ah
loogu sii shcegayaa inay raggii la dilay qabrigii kadan-
doodaan oo in loo aaro sugayaan, waxaana la yiri:

Waa ribeyscen mana roogsan,
rag dhintaaniisla rakooca.

Nin kale ayaa beyd kale raaciyeey asagoo xusaya
dhibaatada laga dhaxlay ragga la dilay oo qoladoodii ku
calool xumeynaya inuu weli dheeggoodii halkii daadsan
yahay, roobna uu goobtaa

(25)

soo mari waayey, waxuuna yiri:

Rubiaddoodaa rabti taalla,
Roobna raad waa dhigi waayey.

Guubaabo kale waxaa ayagana loo jeediyey niman
laga dilay nin la dhihi jirey Xuurshe Cadde oo aarkiisi
la daahay, wazayna guubaabadani dhacday mar ay goob shi-
reed isku heleen qolo ay deris ahaayeen, waxaana la yiri:

Xuurshe ma xoor dhintaw ahaay
mase dadka xigaa xilaa (naago)

Beydkan lugtiisa horo wazay nimankii Xuurshe laga
dilay weydiineysaa waa wal aan wakaad noo sheegtaan ninkii
xuurshe ahaa sidiisaba ma waxuu la mid yahay xoor dhintay,
mase ajeysa lugta labaadna leedahay, sidaa maalico dadka
asaga la dhashay ayaan naago oo kale ah.

Niman kalana waxaa lagu guubaabiyeey beydkan soo
socda oo aan la aqoon ninkii yiri, ah:

Adoon igaarkii uul ahaa
u aarin maad aroos galee

CAAY

Mawduucyada la xiiseeyo ee suugaanta waxaa ka mid ah CAAYDA, maxaa yeelay dadka hibade u leh laashinnimada waxaa murtida ka soo saara waka daceenkooda kiciya, sida FARKAD, CARO, MURUGO, IWM. Haddaba, caaydu hadday cayaar ku timaad wayska xafaalootan farxad iyo maaweeulo ah, inkastoo ay marnar taraaraxdo, ayna keento shilal lama filaan ah. Dhanka kale, haddii caayda ay colaadi u sabab tahay wazay xambaarsan tahay caro iyo naceyb aan turriinsho lahayn, waxaana laga dhazlaa suu-gaan laga qoomameeyo killiyada dambe ee la beshiiyo.

Bal aan ku ho.reyno xafaalootanka caayda oo waa dhix maray saddex laashin oo ku kulmay goob shireed looga doodayey mashaakilka gaad ee bulshada. Beydka hore waxaa bixiyey nin la dhihi jirey Faarax Seefey, oo dhintay Alle ha u naxariistec, wuxuuna yiri:

An toddobaatamaan tegee,
talo nin tuur (timo) lahay u taal.

Cudurdaarkiisa wuxuu ku safeeyo; inuu gabobay, waxna uusan ka geli karin mashaakilka taagan ee bulshada, wuxuuna tusaaleyey inay taladu ~~sugeyso~~ dhallinyarada timaha ku xarragooneysa. Waxaa xigsaday nin la yiraahdo Cali Qaajo, oo caan ku ah shiribka caayda ah, wuxuuna yiri asagoo ujeeddadii hadalka leexinaya, nin kalana maa-gaya:

Tanaadka tuurxumaa iyo,
intii wax tuugsatay u taal.

Tuurxume (timaxume) wuxuu ahaa laashin cayr ah, dadkana guurowgiisa iyo shiribkiisa wax ku weydiista. Marka uu Cali ku tilmaamayo tanaad waxay ka dhigan tahay faqiir oo waxay ujeeddadu noqoneysaa waxay taladu sugeysaa faqiirka tuurxumaa iyo kuwa asaga la mid ah ee tuug-sada. Shiribkii ay ujeeddadiisu ku saabsaneyd tusaale guud wuxuu isu beddelay xafhalootan nin iyo nin ah.

Tuurxume oo ka jawaabaya caaydan bareerka ah ayaa isla markiiba la soo

degdegay shirib aarsi ah, wuxuuna yiri:

wax layska tuuray oo tub yaal,
ninkiisu toltoley u taal.

Tuurxume wuxuu ahaa nin ay jawaabtu u sahlan tahay, wuxuuna ogaa in Cali Qaajo uu yahay kudhacley ka mushtara dharka duugga ah, aad ayeyna u qosleen da-dkii markii hore lahaa tolow muxuu ku jawaabi doonaa. Waxaa la in shiribkii oo markii hore ku saabsanaa dano guud uu isu beddelay caay iyo xafaalootan shaqsi ah, ayna markii dambe gaartay in la kala aamusiyo.

Hannaanka uu shiribku goobtaan uga fulay waxaa la mid ahaa mar ay rag ~~kale~~ isku helcen goob aad u bilan, ayna joogaan laashimeen fara badan oo uu ka mid ahaa nin la dhihi jirey Ceytamow, oo ceyda u jeela, cidna aan uga turin.

Caadooyinka dadka shirba waxaa ka mid ah inayan caayda toos u abbaarin, laakiinse ay si dadban u curiy-aan. Haddaba, Ceytamow oo doonaya inuu shiribka caay u beddelo ayaa su'aal ku furay nin la dhihi jiray

(29)

Xasan Digay, laashinna ah, markaanse Odayoobay. Ceytamow wuxuu yíri:

Ilmahaan waa arki jiree,
Adooga gaaban yaw ahaay?

(Ceytamow)

Laashin kale oo Siicow la dhihi jiray ayaa markaa hadalkii qabsaday, wuxuu ku tuurtay beyd su'aal ah, raggana isku agaasimaya, wuxuuna yiri:

intaad bareysay ilmahaan,
amaad aragtagtay abidkaa?

Isla markiba Ceytamow ayaa ku soo laabtay, xaajadina diirka ka qaaday illeen waa nin caayda u xiiso qabee, wuxuuna yiri asagoo caddeynaya sababta ku kalliftay su'aashaa:

Afar lugoodle ma aha,
umana eka aadnigaan.

Beydkan lustiisa hore wuxuu Ceytamow noogu shieegaya inuusan xasan digay aadanahan la yagaan u suurad ekeyn, haddana uusan

xayawaanka afarta lugood leh oo u kala kacaya mid la ilaaashado iyo mid leyska ilaaaliyo. Xasan Digay waxaa lagu caayey suurad xumo xad dhaaf ah, aad ayuuna uga carooday maadaama asagoo iska aamusan si bareer ah loo dhaamay lafihiisa.

Xasan Digay oo ah nin aan codkiisa la dhaaffin, dadkuna aad u sugayey ayaa goobtii ku soo tallaabsaday, raggii kalana dib uga joogsaday. Waxaa aad loogu xiisa qabaa jawaabtiisa. Xasan asagoo iska qoslaya ayuu si deggan u aarsaday, wuxuuna yiri:

Haddaw afkaagu ii uraan,
Argaaggaxee nin waa ahaay.

Waxaa la yiri Ceytamow wuxuu nin laga **iñka** wanaagsan yahay, rumagana aan ku dadaalin, sidaa darteed, Xasan Digay meel fog hadalka kama doondooin ee wuxuu isku tilmaamay ama iska dhigay nin markiisii hore qurxoomnaa, laakiin markii Ceytamow afkiisu y soo uray inuu qurunkiisii ku sumoobay, araggiisiina isbeddelay.

Si weyn ayaa Ceytamow loogu qoslay, si deedana waxay Soomaalidu tiraan: AF CEYTAMAA, **AMKAAN MA HELO.**

Amaan

Amaanta shiribka ee gabdhuhu way ka duwan tahay hannaanka loo adeegsado gabayga, guurowga iyo geeraarka. Sababtu waxay ka imaqneysaa beydadka gaagaaban ee shiribka oo aan mar kaliya lagu gudbin karin sifooyinka gaba-dha op la bandhigayo. Haddaba, murtida shiribku waxay muggeed ama yoolkeeda ku gaartaa, sidaan horeba u soo aragnay, ku noqnoqod iyo iskaashi wadareed. Mawduuca markqa laga hadlayo iyo xarafka qaafiyaddu waa joogto, wuxuuuse ruux waliba u madax bannaan yahay ra'yiga uu ummuurtaa ka qabo.

Waxaan tusaale ahlan u soo qaadeynaa su'aalo iyo jawaabo dhex maray nin la dhihi jiray Cali Culusow iyo Axmed Keyle, kuna saabsanaa sifeyn gabdheed. Cali iyo Axmed waxay ahaayeen isku jilib ayaa la yiri. Waagii dambe Axmed ayaa qolo kale gabar ka soo guursaday, markaas Cali ayaa Axmed u jeediyeey su'aal ku saabsan sida ay gab-adhaasi u eg tahay mar ay ku kulmeen goob shireed.

Cali ayaa hadalkii billaabay oo Axmed ku yiri:

Naagtaad aroostay Axmedow,
An ma aqaane ii amaan.

(Cali-Culusow)

Axmed asagoo su'aashan ka jawaabaya ayuu isku dayey in beyd keliya ku soo koobo amaanta ama sifeynta gabadha, wuxuuna yiri:

Anshax, adeeg iyo aqool (maamul),
Iin looma helo inantaas.

Beydkani wuxuu ka warbixinyaa in gabadha uu Axmed guursaday ay tahay mid anshax badan, hawl kar ah, maamulkana aad ugu wanaagsan, loona helin karin, haddii dhan kasta laga eego, wax iin ah. Markuu Axmed intaa yiri waxaa goobtii ku soo tallaabsaday Cali, yirina:

Intii darrayd ogaannaye,
yey u egtahayoon aqaan?

Qodobbadii muhimka u ahaa fiicnaanta dumarka waad noo sheegtay, ee bal ka warran xagga quruxda, iina sheeg ruux ay u eg tahay oo aan garanayo. Axmed ayaa hadalkii qaatay, wuxuuna yiri:

Inta lu nool adduunyadaan,
wax u eg lagu arkimaa!

Axmed wuxuu hadalkiisii ku soo koobay inaan
koonka laga helegn ruux xagga quruza kala mid ah gab-
adhaa uu guursaday, gaar ahaan inta maanta nool, loom-
ase war hayo wixii dhintay iyo waxa dhalan doono.

Ruux inantaa shabbaha dunidaba ma jooga markuu
Ahmed yiri, ayuu Cali ka faa'iideystay, wuxuuna yiri:

Umaba eka aadnigaan,
Ma cedaa mase waa amaan?

Cali wuxuu beydkan ku dalbayaa in loo caddeeyo
gabadha la yiri wax u eg la heli maayo ma waxaa way ka
wada fool xun tahay, mase way ka wada qurxoon tahay.
Su'aashani waxay Cali dhaxashiisay in la hujuumo, lana
siiyey digniin kama dambeys ah, waxaana la yiri:

Ushaydu waa idman tahee,
Afkaan fudud edeb u yeel!

Beydkan wakaa Cali loogu sheegay inuu Ahmed
gacan fudud jahay xagga dagaalka, sidaa daraadeed waxaa
la yiri iska edeb AFLULATADA aan loo dul qaadan karin.
Intaa ka dib, Cali ~~wuxuu~~ isceshaday, wuxuuna hadalkiisii
ku gunaanaday:

Ulootan kuuguma imaan,
Afkayga xunna waa edbaa.

Beydadkan ay isdhaafsadeen Cali iyo Ahmed, waxaan
ke faa'iideysan karnaa inta meclood oo laga raadiyo marka
la baadi goobayo amaanta gabdhaha iyo qodobbada aasaasiga
ah ee sifeynta. Waxaa kaloo nooga muuqanaya beydadka Cali
inuusan ruuxu ka run sheegi karin waxa uu jecel yahay
amaantooda, waadaama uusan arki karin xumaantooda ama
dhaliilahooda.

Sidan wakaa noogu idil tusaaleytii mawduucyada
xiisaha leh ee shiribka. Dantu wakay ahayd inaan bandhig-
no murtida shiribka, annagoo umuurtaa u adeegsannay beyd-
ad xul ah, ayna curiyeen laashimeen shiribka ku xeel dheer.

Sidaon horaba u xusnay mawduucyada murtida sh-
iribka kuma koobna inta aan soo bandhignay, wuxuuna mid
waliba lecyahay murti baaxad weyn oo aan la tirakoobi
karin. Haddaba, waxaan qeybtan ku barannay xeeldheerida
murtida shiribka iyo sida ay ugu xiran tahay mawduucyada
suugaanta.

III

Kaalinta Shiribku Kaga jiro Suugaanta

Furuucda suugaanta Soomaaliyeed mid waliba wuxuu
leeyahay miisaan u gaar ah oo luugdiisu ku saleysan tahay
iyo degaan laga yaqaan, loona aqoonsan yahay. Haddaha,
shiribku wuxuu ka mid yahay furuucda beydadka gaagaaban,
jaantana kusocota, hannaankeedana loo adoegsado fulin
wadareed oo aad u xiisa badan. Wuxuu leeyahay luuq iyo
jaan ay barashadoodu sahlan tahay, marna aan laga xiisa
dhaceyn.

Intaa aan xusnay waxaa shiribka dheer sahlanaan-
ta xifdinta beydadka, taasoo ay u sabab tahay koobnaanto -
odu. Beydka shiribku wuxuu ka kooban yahay laba lugood
oo min siddeed almood (syllable) ah. waagii

Koalin shaan shiribku wuxuu fuliyaa doorka
 qiimaha badan ee aan soo sheegnay, qabkaa guud
 ee suugaantana wuxuu ka galaa faraca JAANTA
 oo ah HEESAHA oo markooda u kala kacaya Hees-Carruureed,
 Hees-Tawleed, Hees-Cayaareed iyo Hees-Masraxeed.

Shiribku wuxuu katirsan yahay bahda Hees-Cay-
 aareedka markii loo sii fac tiriyo, wuxuuna markiisa
 u kala kacaa noocyadii aan kor ku soo xusnay.

Gabagabo

Mawduuce aan bauggan qalinjebinta u doorannay wuxuu ku saabsan yahay shiribka, waaraana baaristayada ku soo bandhignay qoddobbo la xariira noocyada iyo mur-tida shiribka iyo kaalintiisa sungaaneed.

Haddaba, gabagabada qoraalkani wazay si kooban akhristaha ugu gudbineysaa baarista mawduucan ee aan ka kororsannay haddii aan u degdegno, waaraan qiri karnaa inaan barannay inuu shiribku ka mid yahay cayaaraha far-xad abuurka leh, nooc ahaanna uu koobajo MAAD iyo MURAAD ama MURTI iyo MAAWEELO hadba tii loo gaado.

Shirta oo ah cayaarta iyo shiribka oo ah miraha la tirsho wazay isugeentoodu faa'jiideysaa jimeesi jireed oo aan hannaankiisa laga xiise dhicin, luuq dhegeysigeedu aad u machaan yahay iyo murti gaagaaban oo xafidaaddeedu sahlan tihay. Wataa haloo xilsaha shirta aad u koobaya noocyatiisa kala xeddisan oo u kala kacaya: shirib-dheer, shirib-gaagaab

(38) -A)

ama BEENDGAAB, SHABSHABLE, ROOROORTO, KABLACAAB, SHIRIB
SHIDIE, SHIRIB-REER-ZAMAR.

Xagga dhismaha beydadka (verses) wuxuu shiribku
kala mid yahay suugaanta kale. Wuxuu ku socdaa MIISAAN
iyo QAAFIYAD, aad ayaana loo jecel-yahay, loona sharfaa
dadka hibada u leh curuntiisa. Sidaan horoba u sheegnay
shiribku kama mid aha cayaarsha munkarka loo eqoonsan
yahay.

Beydadka shiribka oo nooc ahaan iyo mawduuc
ahaanba aan hore u azagnay waxay laashimiinta ku xeel
dheeri keeneen inuu qofku bixin karo (jeedin karo) hadduu
karti u leeyahay hal ilaa toban beyd, waase inuu gogol-
dhiggiisa ku caddeeyaa, waxaana weer ah inuu ka horrey--
siiyo beyd sheegaya tirakoobka, sida:

(seddaxley)

seddax walxaadoo siin ku
taal,

seddax kalay ku saan
roggaan.

(Afarrey)

Afar walxaad haddaan arkaa
insiyo jinni ii uraan

markuu laashinku beydkan normarsado wazaa weor
ah in la aago ilaa uu ka dhammeysto tiradii uu

(38-B)

suugaanta layskugu gudbiñ jiray xifdinta kaliya, xilligii ka horreeyey qoraalka af-soomaaliga, shiribku wuxuu ka mid ahaa furuucda suugaanta ee sida sahlan layskugu gudbin jiray. Taasi waxay gaarsiisay inay bulshooyin fara badan, gobollo kala duwanna ku nool ay wadajir u bartaan.

Waxaa la aaminsan yahay inuu shiribku ka mid yahay furuucda asalka u ah suugaanta, lagana yaqiin dalka oo dhan. Taa wazaa daliil u ah in ilaa maanta uu magaciisu ka nool yahay gobollada dalka intooda badan inkastoo lahjad ahaan loogu dhawaago laba siyood oo kala ah: SHIRIB iyo SHIRBO.

Gobollada maanta laga jaqaan waa intii aan hore u sheegnay, oo kala ahaa:

1- Shabeellaha Dhexe	5-Galgaduud
2- " Hoose	6-Mudug
3- Hiiraan iyo	
4- Banaadir	

Bulshada gobolladan ku nooli si jamac ah ayey shiribka ugu dhaqantaa ayidoo aan loo kala saarin dhallinyaro iyo Culimo iyo Caame.

sheegay, wuuqaa u leeyahay ayan la yiri inuu
taacsado beyd kale oo khatin ah ama dabool (aambur) loo
wagaan.

Dhanku kale, waxaan baaristeen lu ogaannay inay
baasatey murti fara badan oo shiribleydu curisay, taasoo
kala ah gaar la illaabay iyo gaar ay dhinteen dadkii
yaqiin. Haddaba, haddii aan qlimeynay murtida dhaqalgalka
ah ee uu shiribku leeyahay waaan qireynaa inaasun mud-
neyn in la daaco, sidaa darteedha waxaan soo jeedineynaa
taloooyinkan soo socda:

1. Inay hay'adaha cilmi baariste dhaqanka,
sida Akadoemijada Cilmiga iyo Fanka,
ay urdiriyaañ murtida shiribku
maadaama lohna ay la waaweyn ku haboon;
2. In shiribka lagu daro buugaagta waxb-
arashada, maadaama ay ardadu si sahlan
u qaybi karaan, murti qayya lohna ay
ka kororsan karaan;
3. In ardada la baro noocjada shiribka
ama shirita ee munasabadaha waaweyn
ku haboon, sida **SHABSHAHLAHA** oo ay

Waxbarashadu hore uga hirgelisay mehraajaangada iyo ROOROOREADA, GABLAQAA-BTA IYO noocya kale oo hirgolintoodu sahan tahay, kaalin weyn ka qaadan kacan waaqaa dabbaaldeeyada.

4. Ugudambeystii, in si dhab ah loo baaro taariikhda shiribka oo la saminsan yahay inay aasaas u tahay taariikhda suugaanta Soomaaliyeed, maadaama la hayo raedad na baraye inuu ugu fil weyn yahay cayaaraha hiddaha.

Waxaan ku kalsoonnahay inay baaristan kooban ee galinjebineedi wedda u furi karto, readraacna u nogon karto hawlaha horunxinta suugaanta ummadda. Waa tilmaan sugan oo hagi karto cilmiibeare kasta oo danejnaya shiribka iyo macluumaadka la xiriira.

Waxaan xajeynayaa in baarista shiribke ay egoonyahanaada Soomaaliyeed halkaa ka ambaqaadeen si loo hanto qoraal cilai ah oo la xiriira mawduucan shiribka.

Raad-Raac

Sida ranta ah ilaa maanta ma jiraan qoraallo
le tixraaco oo hote looga soo saatay shiribka, si-
daa darteed maciumaadka baaristayda waxaan ku hel-
ay wararsi aan la yeeshay agoonyahanno iyo odoyaal
waa u 'eray ah, waznyna kala shaayeen:

1. Xuseen Sheekh Ahmed "Kaddare"
2. Aabbahey Maxamed Xaxamed Zaayow
3. Gali Maxamed Xa'an

Qalinjebiye:

Caadlo Maxamuud Maxamed